

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Tomáš Lozinčák

**Mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení ve světle
mezinárodního práva**

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení ve světle mezinárodního práva zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

.....
Tomáš Lozinčák

Poděkování:

Rád bych tímto poděkoval JUDr. Pavlovi Burešovi, Ph.D. za ochotný a vstřícný přístup, cenné rady a vedení po celou dobu zpracovávání mé diplomové práce.

Obsah:

Přehled použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Právní úprava zákazu mučení	8
1.1 Všeobecná deklarace lidských práv	8
1.2 Zákaz mučení jako součást mezinárodního obyčejového práva	9
1.2.1 Zákaz mučení jako obyčejová norma <i>ius cogens</i>	10
1.3 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	11
1.4 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	12
1.5 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	13
1.6 Ženevské úmluvy	14
1.6.1 Vztah humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv	15
1.7 Americká úmluva o lidských právech	16
1.8 Meziamerická úmluva o předcházení mučení a jeho trestání	17
1.9 Africká charta o lidských právech a právech národů	18
2 Pojem mučení a ostatní kruté, nelidské nebo ponižující zacházení	18
2.1 Mučení dle Úmluvy proti mučení	21
2.1.1 Bolest a utrpení vznikající v důsledku zákonných sankcí	26
2.2 Kruté, nelidské a ponižující zacházení či trestání dle Úmluvy proti mučení	28
2.3 Mučení dle Evropské úmluvy	29
2.3.1 Řecký případ	30
2.3.2 Irsko proti Velké Británii	30
2.3.3 Aydin proti Turecku a Selmouni proti Francii	32
2.4 Nelidské a ponižující zacházení dle Evropské úmluvy	34
2.5 Mučení jako zločin proti lidskosti a válečný zločin	35
2.5.1 Ad-hoc tribunály	35
2.5.2 Mezinárodní trestní soud	37
3 Zákaz vydávání, vyhoštění a princip non-refoulement	39
3.1 Zákaz vydávání (extradice)	40
3.2 Zákaz vyhoštění	41

3.3 Princip non-refoulement	45
Závěr	47
Použité zdroje	50
Abstrakt	57
Klíčová slova	58

Přehled použitých zkratk

Úmluva proti mučení	Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
Evropská úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
ICTR	Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu
ICCPR	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Úvod

Téma této práce je mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení ve světle mezinárodního práva. Zákaz mučení dnes představuje základní lidské právo garantované bez rozdílů všem osobám a ve všech situacích. Jedná se o právo absolutní, mající povahu obyčejové normy mezinárodního práva, od které se není možno odchýlit za žádných okolností.

Problematika mučení není nikterak nová, ba je v myslích mnoha lidí považována za věc dob minulých, souvisejí s dávnými čarodějnickými procesy, feudálními inkvizičními procesy a útrpným právem uplatňovaným v dobách středověku, coby běžná součást vyšetřování používaná jako legitimní způsob dosažení přiznání obviněného. Problematika ochrany před mučením a špatným zacházením nabyla na aktuálnosti a zájmu jak odborné, tak laické veřejnosti po událostech z 11. září 2001 a následných mediálně známých případech porušování lidských práv ve věznicích Guantánamo na Kubě a Abú Ghraib v Iráku. V současné době se stává problematika mučení opět aktuální v souvislosti se zhoršenou bezpečností situací v oblasti terorismu. Právní úprava zákazu špatného zacházení a zejména uplatňování principu *non-refoulement* pak nabývá na významu společně se současnou evropskou imigrační krizí, která klade na státy zvýšení požadavky v oblasti zacházení s jednotlivci v nestandardních situacích za současného plného respektování jejich mezinárodních závazků.

Problematika mučení, krutého a nelidského či ponižujícího zacházení však nezahrnuje pouhý zákaz těchto aktivit, nýbrž je značně široká, včetně jednotlivých pozitivních povinností, které jsou na státy kladeny i kontrolních mechanismů dodržování zákazu mučení. V mé práci se však nebudu zabývat takto širokým okruhem otázek, což by vedlo spíše k pouhému zevrubnému výčtu bez bližších souvislostí, nýbrž se budu věnovat zejména samotnému pojmu mučení a ostatním formám špatného zacházení. Pojem mučení není ve většině právních dokumentů definován, a pokud ano, tak relativně širokou definicí umožňující značnou volnost při její aplikaci, u ostatních forem špatného zacházení pak nenalezneme legální definici vůbec. Vymezení hranic těchto neurčitých právních pojmů je proto ponecháno na právní teorii a praxi. Požadavky na přesné vymezení daných pojmů přitom nejsou pouze akademické, nýbrž mohou zasáhnout do oblasti národní legislativy a praxe jednotlivých států, zahrnují přípustnost určitých druhů trestů či rozsah aplikace pozitivních závazků obsažených v mezinárodních dokumentech.

V této práci se pokusím objasnit, k jakým definičním znakům pojmu mučení a ostatních forem špatného zacházení dospěla právní teorie a praxe při jejich aplikaci, a kde leží hranice mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení. Dále se pokusím zjistit, zda jsou pojmy vykládány stejně v rámci regionální evropské úpravy a vybrané úpravy univerzální, včetně

komparace s úpravou v mezinárodním právu humanitárním, pohledem soudních tribunálů OSN. A pokud zde není zaujímán stejný výklad těchto pojmů jako v mezinárodním právu lidských práv, tak v čem je spatřován rozdíl.

V úvodní části této práce se zaměřím na právní dokumenty, v nichž je zakotven zákaz mučení, a to dokumentů z oblasti mezinárodního práva lidských práv a práva humanitárního, včetně rozboru jejich vzájemného vztahu. V druhé kapitole se budu zabývat vlastní charakteristikou pojmů a aplikační praxí v rámci jednotlivých případů, a to z pohledu Úmluvy proti mučení, coby představitele univerzální úpravy, která je tím zvláštní, že obsahuje vlastní legální definici mučení a stala se inspirací pro mnohé další dokumenty. Je na ni také často odkazováno jak ESLP, tak ad hoc tribunály. Dále se budu zabývat regionální evropskou úpravou v rámci Evropské úmluvy, a to zejména s ohledem na množství, komplexnost a význam rozsudků ESLP, které mají značnou argumentační váhu, a také je na judikaturu ESLP nezdědka kdy odkazováno i na úrovni mimoevropské.

V kapitole následující se budu věnovat mučení jako zločinu proti lidskosti a válečnému zločinu z pohledu mezinárodních trestních tribunálů a Mezinárodního trestního soudu, včetně interpretačních zvláštností oproti úpravě v mezinárodním právu lidských práv. V závěrečné části mé práce se pak zaměřím na problematiku mučení a špatného zacházení ve vztahu k cizincům a na instituty, které mají zabránit tomu, že budou nuceni se přesunout do jiného státu, kde budou takovému riziku vystaveni.

1 Právní úprava zákazu mučení

V této kapitole představím dokumenty mezinárodního práva, které obsahují zákaz mučení či jiného špatného zacházení. Jsou zde nejvýznamnější dokumenty jak univerzálního charakteru, tak regionální, dokumenty právně závazné i doporučující. Samotným podrobnějším rozбором pojmu mučení se budu zabývat v kapitole následující.

1.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Ačkoli mučení bylo v Evropě užíváno od antiky do středověku jako zákonný prostředek k obstarání doznání, jehož mohlo být za určitých závažných okolností užíváno, tak již během 19. století bylo *de iure* zakázáno na národní úrovni téměř ve všech státech. Následné hrůzy druhé světové války, při kterých nacisté mimo jiné brutálně mučili podezřelé disidenty, proto

vedly k vytvoření dokumentu, který měl zabránit opakování těchto činů. Dosud byl zákaz mučení zakotven pouze izolovaně v rámci národních právních řádů, a tak se Všeobecná deklarace lidských práv stala prvním mezinárodním dokumentem, který obsahoval zákaz mučení, a prohlásil jej za základní lidské právo¹.

Všeobecná deklarace lidských práv byla po dvou letech příprav přijata roku 1948 jako rezoluce Valného shromáždění OSN, v čl. 5 byl zakotven zákaz mučení slovy: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ Deklarace vlastní definici mučení neobsahuje, z jednání Komise pro lidská práva, která měla za úkol vypracovat návrh Deklarace, lze pozorovat návrhy² jejích členů na upřesnění či definici pojmu mučení, Komise ji však v žádném ze svých pracovních návrhů neposkytla.

Ačkoli rezoluce není právně závazným dokumentem (*soft law*) a jeho povaha je pouze doporučující, tak je tento dokument všeobecně přijímán a posloužil jako zdroj inspirace pro tvorbu různých mezinárodních právních dokumentů o lidských právech, stejně jako se jednotlivá ustanovení stala přímo součástí národních právních řádů³. Existují proto názory, že se práva garantovaná Deklarací stala součástí mezinárodního obyčejového práva⁴.

1.2 Zákaz mučení jako součást mezinárodního obyčejového práva

Mezinárodní obyčej je tradičním nepsaným pramenem mezinárodního práva, který je odvozován od čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora, který jej řadí mezi prameny, jež MSD při rozhodování sporů aplikuje.

Mezinárodní obyčej vzniká spojením dvou prvků⁵: prvním je ustálená dlouhodobá praxe (*usus longaevus*), která nabude obecnosti (*usus generalis*), druhým je uznání této praxe za právo (*opinio iuris*), jež je důsledkem právního přesvědčení subjektů mezinárodního práva.

Jakmile dojde ke spojení obou prvků, vznikne obyčejová norma mezinárodního práva, která zavazuje všechny subjekty mezinárodního práva, nezávisle na tom, zda subjekt projevil vůli jím být vázán či nikoliv. V tomto aspektu se mezinárodní obyčej výrazně liší od mezinárodních smluv tím, že působí vůči všem (*inter omnes*), zatímco mezinárodní smlouvy zavazují jen ty státy, které projeví svou vůli být jimi vázány (*inter partes*).

¹ RODLEY, Nigel. *The Essentials of Human Rights*. Londýn: Hodder Arnold, 2005. s. 332.

² Summary Record of the Third Meeting [of the Drafting Committee of the Commission on Human Rights], E/CN.4/AC.1/SR.3, s. 12-13, 11. června 1947.

³ ROBINSON, Mary. *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights: A fiftieth Anniversary Anthology*. Haag: Kluwer Law International, 1998. s. 254.

⁴ STOEL, Max Van Der. *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights: A fiftieth Anniversary Anthology*. Haag: Kluwer Law International, 1998. s. 293.

⁵ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010. s. 22.

Zákaz mučení byl na univerzální úrovni poprvé obsažen ve Všeobecné deklaraci lidských práv, coby právně nezávazném dokumentu, který je však široce přijímán a stal se východiskem mnoha právních dokumentů. Jako pevnou součást mezinárodního obyčejového práva jej považují jak právní teoretici⁶, tak i Komise pro lidská práva⁷ a ICTY, který zákaz mučení opakovaně prohlásil za normu mezinárodního obyčejového práva⁸.

1.2.1 Zákaz mučení jako obyčejová norma *ius cogens*

Jak bylo výše řečeno, zákaz mučení je považován za normy mezinárodního obyčejového práva, obecně platná pravidla obyčejového práva lze rozdělit na pravidla kogentní (*ius cogens*) a dispozitivní (*ius dispositivum*). Přitom „*jen u pravidel dispozitivních lze uplatnit inter partes derogaci, ta se však omezuje pouze na jejich působnost, tedy jejich platnost tím vůbec není dotčena*“⁹. Proto pokud bude zákaz mučení považován nejen za normu mezinárodního obyčejového práva, ale taktéž normu *ius cogens*, nebude možné se od ní odchýlit žádným ujednáním a za žádných podmínek, ani navzájem souhlasícími subjekty. Pokud se mezinárodní smlouva dostane do rozporu s normou obyčejového práva, které má charakter normy *ius cogens*, tak se daná smlouva neaplikuje¹⁰. Definice kogentních norem je obsažena v čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 jako „*norma obecného mezinárodního práva norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy*“.

Mezinárodní soudní dvůr považuje zákaz mučení jako normu *ius cogens*, kdy ve věci Belgie proti Senegalu¹¹ konstatoval, že „*zákaz mučení je normou mezinárodního obyčejového práva a stala se normou ius cogens*“. Toto tvrzení zdůvodňuje rozsáhlou mezinárodní praxí a přesvědčení států o její právní závaznosti, odkazuje také na celou řadu mezinárodních dokumentů, ve kterých je zákaz mučení obsažen, jakož i na fakt, že tento zákaz byl převzat do národních právních řádů téměř všech států světa. V závěru zdůvodnění také Mezinárodní

⁶ STOEL, Max Van Der. *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights: A fiftieth Anniversary Anthology*. Haag: Kluwer Law International, 1998. s. 293.

⁷ Komise pro lidská práva v Obecném komentáři č. 24 k ICCPR uvádí, že není možnost se zříci ustanovení ICCPR, která zároveň představují normy mezinárodního zvykového práva. Následně je v komentáři uvedeno, že si státy nemohou vyhradit právo k mučení.

⁸ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 10. prosince 1998 (IT-95-17/1-T), bod 160 a Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Zejnir Delalič a další ze dne 16. listopadu 1998 (IT-96-21-T), bod 459.

⁹ ČAPELKA, Č., ŠTUMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 112.

¹⁰ FROWEIN, Jochein A. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Volume VI*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 443.

¹¹ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 20. července 2012 ve věci Belgie proti Senegalu (2012/4), bod 99.

soudní dvůr odkazuje na odborná národní i mezinárodní fóra, na nichž je akt mučení pravidelně kritizován.

1.3 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Dalším, již právně závazným dokumentem obsahujícím zákaz mučení, je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Samotný zákaz je obsažen v čl. 7¹². Pakt dále oproti Deklaraci reaguje i na nechvalně známé nacistické lékařské experimenty prováděné na lidech v koncentračních táborech¹³ a obsahuje zákaz provádění lékařských či vědeckých pokusů na lidech, bez jejich svobodného souhlasu¹⁴.

Pakt je na univerzální úrovni prvním právně závazným dokumentem obsahujícím zákaz mučení. Pakt byl přijat na zasedání OSN v New Yorku 19. prosince 1966 a dosud k němu přistoupilo 169 států¹⁵. Čl. 2 je stanoveno, že každá smluvní strana se zavazuje respektovat práva uznaná v Paktu a podnikne nutné legislativní kroky k tomu, aby byla uplatněna tato práva v rámci národních právních řádů. Zároveň se smluvní strany zavázaly zajistit, aby se kterékoliv osobě, jejíž práva a svobody uznané tímto Paktem byly porušeny, dostalo účinné ochrany.

Samotný pojem mučení není v Paktu definován, obecný komentář¹⁶ k tomuto uvádí, že Komise nepovažuje za nutné vymezit jasnou hranici mezi mučením a jinými formami nedovoleného zacházení či trestání, jelikož účel čl. 7 vyžaduje, aby bylo posuzováno každé jednání individuálně s ohledem na sledovaný záměr a míru závažnosti. Podle názoru Komise se musí zákaz rozšířit i na tělesné tresty, včetně nepřiměřených výchovných či disciplinárních trestů. Dokonce i taková opatření, jako je držení vězně v izolaci na samotce může být dle konkrétních okolností porušení čl. 7.

Komentář dále upozorňuje na skutečnost, že ačkoli většina států má zakotven zákaz mučení ve svých národních předpisech, „*tak pouhou implementaci zákazu mučení do národních*

¹² „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům“.

¹³ Association for the Prevention of Torture. *Torture in International Law, a guide to jurisprudence*. Geneva: SEO-Kundig, 2008, s. 8.

¹⁴ Komise ve svém obecném komentáři č. 20 upozorňuje, že ve vztahu k souhlasu k provádění vědeckých či lékařských pokusů je třeba dbát zvláštní ochrany, těm, kteří souhlas poskytnout nemohou či u osob nacházejících se ve vazbě či vězení. Za povšimnutí stojí také fakt, že dikce Paktu vyžaduje souhlas dané osoby, tedy její aktivní jednání, přičemž v návrhu Velké Británie č. E/CN.4/AC.1/4/ADD.1 ze dne 18. června 1947 k přípravné komisi plyne záměr o „měkkčí“ formulaci „proti jeho vůli“, což lze hodnotit jako poměrně rizikové s ohledem na požadavek pouhého pasivní jednání.

¹⁵ OSN. *Status of Treaties - International Covenant on Civil and Political Rights* [online]. treaties.un.org, 28. března 2017 [cit. 28. března 2017]. Dostupné na <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en>.

¹⁶ General comment No. 20: Article 7 (Prohibition of torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment), včetně původního obecného komentáře č. 7.

*právních rádu nepovažuje za dostatečnou*¹⁷. Je třeba, aby státy zajistily v souladu s čl. 2 určité kontrolní mechanismy, stížnosti musí být prošetřeny kompetentními orgány, pachatelé musí nést odpovědnost a oběti by měly mít účinné právní prostředky k uplatňování svých práv, včetně možnosti získat náhradu škody. Paktem není přitom vyžadována přítomnost státního prvku, který by musel být nezbytně přítomný pro založení aktu mučení, což je jeden z podstatných rozdílů v pojetí mučení oproti definici obsažené v Úmluvě proti mučení, která vyžaduje přítomnost státního prvku, tak, aby akt bylo možné za mučení dle Úmluvy považovat.

Absolutnost zákazu mučení je vyjádřena v čl. 4 Paktu, který stanoví, že ačkoliv za určitých mimořádných, úředně vyhlášených situací, kdy je ohrožen život národa, se mohou strany od některých ustanovení paktu odchýlit, tak odstavec druhý taxativně vyjmenovává ustanovení, od kterých se není možné odchýlit za žádných okolností, mezi tyto články je zahrnut mimo jiné i čl. 7.

1.4 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižující zacházení nebo trestání je mezinárodní smlouva přijatá Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1984 v New Yorku. V současné době je smlouva ratifikována 161 státy¹⁸. Úmluva v preambuli uvádí zákaz mučení jako základní lidské právo, které vychází z čl. 55 Charty a podporuje všeobecnou úctu k lidským právům a základním svobodám, dále odkazuje na čl. 5 Všeobecné deklarace lidských práv a na čl. 7 ICCPR, které obsahují zakotvení zákazu mučení. Úmluva konkretizuje a rozšiřuje pozitivní povinnosti státu zakotvené v ICCPR, na rozdíl však od předchozích dokumentů již definuje samotný pojem mučení, kterému se budu podrobněji zabývat v druhé kapitole. Úmluva také obsahuje zákaz krutého, nelidského či ponižujícího zacházení, avšak legální definici těchto pojmů Úmluva neposkytuje.

Absolutnost zákazu mučení je vyjádřena v čl. 2 odst. 2, který stanoví, že žádné výjimečné okolnosti – ani válečný stav či hrozba války – nemůžou sloužit k ospravedlnění mučení.

Čl. 3 obsahuje zásadu *non-refoulement*, která zakazuje státům vydat osobu do jiného státu, existují-li vážné důvody se domnívat, že tato osoba bude v daném státě podrobena mučení, tímto institutem se budu podrobněji zabývat v kapitole č. 3. Úmluva obsahuje také řadu

¹⁷ tamtéž

¹⁸ OSN. *Status of Treaties - Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [online]. treaties.un.org, 30. března 2017 [cit. 30. března 2017]. Dostupné na <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&clang=en>.

pozitivních závazků kladených na státy, mezi které patří povinnost zajistit trestnost mučení v rámci národních trestních řádů a stanovit těmto činům odpovídající tresty. Úmluva také stanoví, že stát je povinen zajistit, aby každá osoba, která tvrdí, že je obětí mučení, měla možnost podat stížnost k příslušným orgánům a ty ji musí efektivně a rychle prošetřit. Oběti mučení musí mít možnost uplatňovat své nároky na přiměřené zadostiučinění¹⁹ a případné prohlášení, které bylo učiněno v důsledku mučení, nesmí být použito jako důkaz v žádném soudním řízení, a to bez ohledu na stát, v jakém bylo získáno důkazu²⁰.

1.5 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva je partikulární mechanismus ochrany lidských práv vytvořený v roce 1950 nově zformovanou Radou Evropy jako reakce na hrůzy druhé světové války a holokaustu, jednalo se tak o jeden z prvních poválečných pokusů o sjednocení Evropy.

Evropská Úmluva vstoupila v platnost v roce 1953 a v současnosti je ratifikována všemi 47 členskými státy Rady Evropy. Evropská úmluva byla rozšířena o několik dodatkových protokolů, z procesního hlediska zaujímá klíčový význam dodatkový protokol č. 11²¹, který umožňuje každému jednotlivci, skupině jednotlivců, nevládní organizaci či přímo státům se za přesně stanovených podmínek obracet se svými stížnostmi týkajícími se porušení Evropské úmluvy na ESLP, který je stálým soudním orgánem kontroly dodržování práv zaručených Evropskou úmluvou.

Samotný zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání je obsažen v čl. 3, absolutnost tohoto zákazu zakládá čl. 15, který stanoví, že smluvní strany od tohoto zákazu nesmí odstoupit ani v případě války či ohrožení státní existence, takto přísná úprava vychází z historických důvodů, jež vedly k přijetí Evropské úmluvy a snaze zachovat čl. 3 zvláštní důležitost tím, že v něm budou obsaženy pouze ty nejzávažnější formy špatného zacházení²².

¹⁹ V případě *Kepa Urra Guridi* proti Španělsku, kdy byly udělena milost třem příslušníkům bezpečnostních složek odsouzených za mučení, Komise proti mučení konstatovala, že právo na kompenzaci by v sobě měla zahrnovat všechna opatření vedoucí k náhradě utrpení, a to nejenom peněžních, ale i záruk náhradu utrpení oběti, a to nejenom peněžní náhradu, ale i garanci toho, že se dané jednání nebude opakovat. - Rozhodnutí Komise proti mučení ve věci *Kepa Urra Guridi* proti Španělsku ze dne 18. května 2005 (Communication No. 212/2002), bod 6.8.

²⁰ Rozhodnutí Komise proti mučení ve věci *P.E.* proti Francii ze dne 21. listopadu 2002 (Communication No 193/2001).

²¹ Možnost podávat stížnosti původně upravoval dodatkový protokol č. 9.

²² HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 325.

Evropská úmluva však oproti Úmluvě proti mučení samotný pojem mučení nikterak nedefinuje a v čl. 3 zakazuje mimo mučení pouze nelidské a ponižující jednání či trestání (Úmluva proti mučení obsahuje navíc pojem krutého zacházení či trestání). Vzhledem však k efektivnímu systému posuzování stížností na porušení Evropské úmluvy ESLP, i dnes již bohaté judikatuře ESLP či stanoviskům Evropské komise se nejeví absence definice jednotlivých pojmů jako větší problém, ba naopak jsem přesvědčen, že to umožňuje pružnější reagování na specifické okolnosti jednotlivých případů i neustálý společenský vývoj.

První základy vymezení hranice mezi mučením na straně jedné a nelidským či ponižujícím zacházením na straně druhé byly položeny Evropskou komisí v tzv. „řeckém případě“²³ (1969), následně bylo toto pojetí revidováno rozsudkem ESLP ve věci Irsko proti Velké Británii²⁴ (1978), kdy ESLP upřednostnil jako kritérium intenzitu a závažnost takového jednání nad účelem. Dalšími nosnými rozhodnutími ESLP ve věcech Tyrer proti Spojenému Království²⁵ (1978) a Selmouni proti Francii²⁶ (1999) bylo konstatováno, že Evropská úmluva je neustále se vyvíjející „živý nástroj“, což znamená, že pokud je nyní určité jednání posuzováno jako nelidské či ponižující, tak v průběhu doby může být klasifikováno jako závažnější mučení. V neposlední řadě bylo ESLP dovozeno, že na rozdíl od Úmluvy proti mučení, která je omezena určitými definičními znaky zakládající mučení, tak dle čl. 3 Evropské úmluvy se budou posuzovat i určitá jednání soukromých osob odlišných od státu²⁷. Podrobněji se budu zabývat jednotlivými rozhodnutími ESLP, ve kterých bylo shledáno porušení Úmluvy a odlišení mučení od ostatních forem špatného zacházení v kapitole 3. této práce.

1.6 Ženevské úmluvy

Dalším právním dokumentem obsahující zákaz mučení v mezinárodním právu jsou Ženevské úmluvy a Dodatkové protokoly těchto úmluv. Ženevské úmluvy budou aplikovány v případě ozbrojeného mezinárodního konfliktu²⁸.

Zákaz mučení je zde chápán jako základní institut mezinárodního humanitárního práva představující minimální standard, který je třeba bezvýjimečně dodržovat. Ačkoli určitá práva

²³ Council of Europe. *Yearbook of the European Convention on Human Rights, Volume 12 (1969)*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1971. s. 186.

²⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1987, Irsko proti Velké Británii (5310/71)

²⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. března 1978, Tyler proti Velké Británii (5856/72)

²⁶ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, Selmouni proti Francii (25803/94)

²⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 29. dubna 1997 ve věci H.L.R. proti Francii (24573/94) a ze dne 23. září 1998 ve věci A proti Velké Británii (25599/94)

²⁸ V případě vnitrostátního konfliktu bude aplikován společný čl. 3 a dodatkový protokol II.

a svobody mohou být během ozbrojeného konfliktu omezena, tak společný čl. 3²⁹, ve kterém je mimo jiné obsažen i zákaz mučení, stanoví, že v každé době a na každém místě je třeba dodržovat určitá taxativně vyjmenovaná práva a svobody, mezi tyto základní práva a svobody patří zákaz útoků na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení, které je prováděné na osobách přímo neúčastnících se nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob z bojů vyřazených.

Zákaz mučení je Ženevskými úmluvami výslovně prohlášen za právo absolutní, a to článkem 75 Dodatkového protokolu I, o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, který stanoví, že i v případech, které neupravuje tento Protokol či jiné mezinárodní dohody, zaručuje se civilním osobám a kombatantům přinejmenším tyto taxativně vymezené základní záruky uvedené v odst. 2. Jednou z těchto záruk je i zákaz mučení, a to bez ohledu na dobu, místo či to, zda je spáchán představiteli civilních nebo vojenských orgánů, jsou a zůstanou zakázány taxativně vyjmenované činy, mezi které patří i mučení všeho druhu, ať již tělesné či duševní.

1.6.1 Vztah humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv

Mezinárodní humanitární právo a mezinárodní právo lidských práv mají stejný cíl, a to ochranu základních lidských práv jednotlivce, avšak liší se odlišnými okolnostmi, za kterých se aplikují, a rozdílným způsobem ochrany. Mezinárodní humanitární právo lze definovat jako „soubor právních pravidel směřující k ochraně lidských práv během mezinárodního nebo vnitrostátního konfliktu“³⁰, základním předpokladem jeho aplikace je existence válečného konfliktu, jedná se o univerzální právní celek, který platí bez ohledu na místo konfliktu. Na druhé straně právo lidských práv je však primárně tvořeno pro období míru, reguluje vztahy mezi jednotlivcem a státem, často je vybudováno na regionálním principu, tudíž může být v jednotlivých regionech světa pojmáno odlišně a v určitých závažných situacích mohou být jednotlivá práva jednotlivce i omezena³¹.

Mezinárodní humanitární právo bylo až do 90 let chápáno jako systém práva, který v případě ozbrojených konfliktů nahrazoval mezinárodní právo lidských práv, a to se v ozbrojeném konfliktu již nadále neaplikovalo³². Opačný přístup zaujal Mezinárodní soudní

²⁹ Tzv. společný čl. 3 upravuje způsob vedení ozbrojených konfliktů nemající mezinárodních charakter.

³⁰ REHMAN, Javid. *International Human Rights Law, second edition*. Harlow: Person Education Limited, 2010. s. 765.

³¹ Např. odstoupení států od některých závazků vyplývajících z Evropské úmluvy na základě čl. 15.

³² BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní humanitární právo versus lidská práva* [online]. pravni prostor.cz, 3. prosince 2014 [cit. 2. října 2017]. Dostupné na: <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/mhp>>.

dvůr v posudku o právních následcích stavby zdi na obsazeném palestinském území³³. V tomto posudku se Mezinárodní soudní dvůr mimo jiné zabýval otázkou aplikovatelnosti mezinárodního práva lidských práv na okupovaném území a jeho vztahem k humanitárnímu právu. Soud došel k závěru, že je přípustné, aby byl aplikován systém lidských práv mimo území vlastního státu, a to i vedle práva humanitárního. Mezinárodní trestní soud konstatoval, že podmínky působnosti ICCPR obsažené v čl. 2 odst. 1 – „*zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci*“ – jsou obsaženy alternativně a nikoliv kumulativně. Při současné aplikaci obou systémů mohou tedy nastat tři situace: výlučná úprava práva v normách humanitárního práva, výlučná úprava v normách mezinárodního práva lidských práv a úprava v obou systémech zároveň. V poslední situaci bude třeba považovat humanitární právo za normu *lex specialis*³⁴.

Tento přístup soudu byl následován i Obecnými zásadami Evropské Unie, které považují oba systémy za rozdílné části práva, které jsou zaměřeny na ochranu jednotlivce, a jsou mezi nimi významné rozdíly – humanitární právo se použije zejména během ozbrojeného konfliktu a okupace, naopak právo lidských práv se použije jak v dobách mírů, tak i v době ozbrojeného konfliktu³⁵.

1.7 Americká úmluva o lidských právech

Americká úmluva o lidských právech (též známá jako „Pact of San José“) vznikla v rámci regionální Organizace amerických států, která sdružuje 35 států amerického kontinentu.

Americká úmluva byla přijata v roce 1969 a vstoupila v platnost roku 1978. V současné době ji z 35 členských států Organizace amerických států ratifikovalo 25³⁶. V následujícím roce po nabytí účinnosti byla práva garantována Americkou úmluvou rozšířena dodatkovým protokolem a v roce 1990 zakotven zákaz trestu smrti dalším dodatkovým protokolem.

Americká úmluva zakotvuje tradiční úpravu občanských a politických práv, která je do značné míry podobná úpravě obsažené v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. V preambuli se Americká úmluva hlásí k hodnotám obsažených v Univerzální deklaraci

³³ Mezinárodní soudní dvůr: Poradní stanovisko z 9. července 2004, ve věci právních následků výstavby zdi na okupovaném území Palestiny.

³⁴ Mezinárodní soudní dvůr: Poradní stanovisko z 9. července 2004, ve věci právních následků výstavby zdi na okupovaném území Palestiny, bod 106.

³⁵ Obecné zásady Evropské unie na podporu dodržování mezinárodního humanitárního práva. C 327/4 ze dne 23. prosince 2005, bod 12.

³⁶ Americká úmluva o lidských právech je právně závazné prakticky pouze v převážně části Střední a Jižní Ameriky, protože ačkoli Spojené státy Americké podepsali Úmluvu již v roce 1977, tak k její ratifikaci dosud nedošlo. Kanada dosud nepřistoupila ani k jejímu podepsání.

lidských práv, ideálů svobodného člověka užívajícího života prostého strachu a nadaného sociálními a kulturními právy.

Samotná úprava zákazu mučení se nachází v čl. 5 odst. 2, který stanoví, že „*nikdo nesmí být podroben mučení nebo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*“. Ačkoli není pojem mučení v čl. 5 výslovně definován, tak Meziamerický pro lidská práva při výkladu pojmu často odkazuje na definici obsaženou v čl. 2. Meziamerické Úmluvě o předcházení a trestání mučení³⁷. Zvláštností této partikulární právní úpravy je, že na základě četných zkušeností Latinské americky s fenoménem tzv. „nuceného zmizení“, bylo judikováno Meziamerickým soudem pro lidská práva, že takové jednání zakládá porušení článku 5.³⁸

1.8 Meziamerická úmluva o předcházení mučení a jeho trestání

Dalším lidskoprávním dokumentem, který byl vytvořen v rámci Organizace amerických států je Meziamerická úmluva o předcházení mučení a jeho trestání, která byla přijata v roce 1985 a vstoupila v účinnosti roku 1987. V současné době ji ratifikovalo 18 států³⁹.

Meziamerická úmluva podobně jako Úmluva proti mučení již obsahuje definici pojmu, v čl. 2 uvádí, že za mučení je považováno „*úmyslné působení fyzické či psychické bolesti nebo utrpení za účelem trestního vyšetřování, osobního potrestání, preventivního opatření, trestu nebo za jakýmkoliv jiným účelem. Mučením je také rozuměno použití metod, které mají poškodit osobnost oběti, nebo narušit fyzické či psychické schopnosti, i když nepůsobí žádnou fyzickou bolest*“. Jak vyplývá z definice, pojem mučení je zde vyjádřen širěji nežli v definici Úmluvy proti mučení, zahrnuje i úmyslné poškozování osobnosti či narušování volních a rozpoznávacích funkcí člověka. Obdobně jako v Úmluvě proti mučení je uvedeno, že za mučení se nepovažuje působení bolesti jako důsledek výhradně použití zákonných opatření. Trestní odpovědnosti jednotlivce za akt mučení nemůže zbavit ani to, že jednal na rozkaz nadřízeného. Absolutnost zákazu mučení je obsažena v čl. 5, který stanoví, že žádná situace, včetně války či jakékoliv jiné výjimečné události, nemůže sloužit jako ospravedlnění. Zvláště je zde zmíněn zákaz ospravedlnění použití metod charakteru mučení vůči agresivnímu zadrženému či vězni.

³⁷ ANTKOWIAK, Thomas, GONZA, Alejandra. *The American Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2017. s. 108.

³⁸ Porušení článku 5. Americké úmluvy o lidských právech shledal v tzv. „nuceném zmizení“ Inter-Americký soud pro lidská práva na počátku 90. let ve třech významných případech proti Hondurasu. Případy Godínez Cruz Fairén Garbí a Solís Corrales.

³⁹ Na rozdíl od Americké úmluvy o lidských právech Spojené státy americké již nepřistoupily ani k jejímu podpisu.

Meziamerická úmluva dále obsahuje pozitivní závazek smluvních stran přijmout efektivní opatření k prevenci mučení a zavést do svých národních předpisů takové ustanovení, jež by umožňovalo stíhat všechny případy mučení i včetně pokusu. Obětem se zaručuje právo na přezkoumání jejich případu nestranným soudem a možnost získat odpovídající kompenzaci. Z pohledu trestního práva a mezinárodní justiční spolupráce se zdá být důležitým ustanovení čl. 13, které zavazuje smluvní strany, aby v každé smlouvě o extradici pachatelů trestných činů, kterou budou mezi sebou tyto smluvní státy navzájem uzavírat, byl čin mučení zahrnut jako extradiční.

1.9 Africká charta o lidských právech a právech národů

Dalším partikulárním právním dokumentem upravující základní práva a zákaz mučení je Africká charta o lidských právech a právech národů vytvořená Organizací africké jednoty a dosud ratifikována 53 africkými státy. Zákaz mučení je bez specifické definice vysloven v čl. 5, který obsahuje obecný požadavek na úctu k lidské bytosti a důstojnosti. Vedle výslovného zákazu mučení je zde reflektováno určité specifikum afrického kontinentu a v daném ustanovení je též vysloven zákaz otroctví a obchodování s nimi.

Určitý nedostatek, který je této úpravě vytýkán⁴⁰, je vágnost formulací a tzv. „claw-back“ klauzule, které umožňují vnitrostátním předpisem či pod tíhou mimořádných okolností omezit určitá ustanovení této charty. Ačkoli problém „claw-back“ klauzulí se netýká ustanovení zakazující mučení, tak v dokumentu se nenachází žádné výslovné vyjádření absolutnosti zákazu derogace práv uvedených v článku 5.

2 Pojem mučení a ostatní kruté, nelidské nebo ponižující zacházení

V této kapitole se budu zabývat vůdčí otázkou práce, a to samotným pojmem mučení a ostatních forem špatného zacházení, vymezení pojmů a komparací výkladu dle regionální i univerzální úpravy. Následně se budu zabývat touto problematikou také z pohledu mezinárodního práva humanitárního a jejím odlišností vůči mezinárodnímu právu lidských práv.

⁴⁰ REHMAN, Javid. *International Human Rights Law, second edition*. Harlow: Person Education Limited, 2010. s. 311-312.

Nejprve je zapotřebí položit si otázku, zda bychom se vůbec měli zabývat nalézáním přesné definice pojmu mučení. Někteří autoři⁴¹ zaujímají negativní postoj a argumentují především tím, že není možné přesně definovat jakoukoliv skutečnou věc včetně pojmu mučení, protože tyto pojmy se mohou v reálném světě měnit, aniž by se stávaly věcí jinou⁴². Jako vhodnější forma identifikace se jeví spíše popsání typických vlastností či rysů. Úskalí, které je s formálními definicemi spojeno, spočívá v otevření možnosti zbavit se zodpovědnosti za spáchaný čin, který fakticky naplňuje podstatu zakázaného jednání pouhým popíráním skutečnosti, že tento čin nenaplňuje skutek obsažený v konkrétní definici, byť i v pouhém jednou znaku.

Problematika snah o přesné vymezení pojmu mučení není však pouhou akademickou diskusí, nýbrž je spojena i s konkrétními důsledky v praktickém prostředí. Snahy „legalizovat“ mučení pouhým popíráním, že se akt kvalifikuje jako mučení, lze spatřit v právním memorandu Ministerstva obrany Spojených států, známého jako „*Bybee memorandum*“⁴³, které, byť v rámci národní úrovně, umožňovalo použití určitých mučících metod v rámci výsledku pod jinými názvy, a tak se pokusit vymanit z definování aktu jako mučení tím, že nebude naplňovat veškeré znaky mučení vyžadované tímto memorandumem. Dané memorandum považovalo za mučení extrémní čin, který způsobuje bolest a může vést k „*závažné fyzické újmě, jako je selhání orgánu, poškození tělesných funkcí či dokonce k smrti*“.⁴⁴ Tato definice je problematická, neboť nepokrývá všechny aktivity, které mohou být považovány za mučení. Například technika známá jako tzv. waterboarding⁴⁵, která způsobuje extrémní utrpení, avšak tělesné funkce zůstávají nedotčeny⁴⁶. Obdobnou myšlenku použil bývalý ředitel CIA Porter Gross ve výpovědi před americkým Senátem, při které obhajoval metodu waterboardingu a popsal ji jako „*profesionální výslechovou metodu*“⁴⁷. Ačkoli se v daném případě jedná o úpravu národní, tak

⁴¹ BRECHER, Bob. *Torture and the ticking bomb*. Maldern: Blackwell Publishing, 2007. s. 3.

⁴² Bob Brecher k tomuto uvádí, že definice mají místo v případě, že lze věc exaktně vymežit (např. vynálezy, postupy, matematické objekty), tak kdy změna jakékoliv části věci by znamenala vznik věci jiné.

⁴³ Dokument byl schválen v roce 2002 jako interní akt pro Ministerstvo obrany Spojených států asistentem generálního prokurátora Jay S. Bybeem během Bushovi administrativy v rámci tzv. „Války s terorem“. Mezi další z povolených „výslechových technik“ patřila spánková deprivace, tzv. „stresové pozice“, údery otevřenou dlaní do obličeje nebo „trvajícím psychické strádání“, všechny techniky mají společně, že jdou určitým způsobem kruté, avšak nezpůsobují trvalou fyzickou újmu.

⁴⁴ U.S. Department of Justice: Memorandum for Alberto R. Gonzales, Counsel to the President - Standards of Conduct for Interrogation under 18 U.S.C ze dne 1. srpna 2002, s. 46.

⁴⁵ Výslechová metoda spočívající ve vyvolaném pocitu tonutí, kdy je vyslychaná osoba uvázána k ploché desce, její hlava se ustanoví do polohy pod hrudníkem, poté je vyslychané osobě přiložena látka přes obličej, na kterou je následně nalévána voda, což způsobuje, že při každém pokusu o nádech je zároveň inhalována voda, která se nedostane do plic, avšak vyvolává pocit tonutí.

⁴⁶ RICHARDSON, Michael. *Gestures of Testimony: Torture, Trauma, and Affect in Literature*. New York: Bloomsbury Academic, 2016. s. 56.

⁴⁷ Human rights watch. *CIA Whitewashing Torture* [online]. Hrw.org, 20. listopadu 2005 [cit. 28. května 2017]. Dostupné na: <<https://www.hrw.org/news/2005/11/20/cia-whitewashing-torture>>.

z pohledu mezinárodního práva ne zcela nevýznamnou, a to zejména na vyloučení aktu mučení coby důsledek zákonných sankcí dle Úmluvy proti mučení, které se hodlám věnovat později.

Na výše uvedeném jsem chtěl zejména ukázat potřebu přesného definování pojmu mučení na mezinárodní úrovni tak, aby byla poskytnuta určitá konkrétní vodítka pro posouzení jednání naplňujícího znaky mučení, a zároveň aby byla zachována dostatečná šíře uvážení, které akty se budou jako mučení kvalifikovat tak, aby se závažné akty neocitaly mimo danou definici pouhým požadavkem příliš přísných kvalifikačních podmínek pro konstituování mučení. Domnívám se, že na mezinárodní úrovni je vhodnější spíše obecná definice nastavující určité mantinely a operující s částečně neurčitými pojmy, které poskytují prostor pro interpretaci s ohledem na konkrétní případy, situaci a dobu, ve které jsou posuzovány. Takové pojetí se mi jeví jako vhodné také s ohledem na poměrně rigidní a déletrvající proces vzniku práva na mezinárodní úrovni (který je často až reakcí na společenské události, na které již v národních rádech jednotlivých států již bylo zareagováno), a tak neposkytuje dostatečnou flexibilitu, kterou však můžou soudní orgány do určité míry suplovat právě způsobem výkladu právních pojmů.

Ačkoliv jednotlivé státy se shodly na legální definici mučení obsažené v čl. 1 Úmluvy proti mučení, jejíž definicí se budu zabývat dále, tak pro definici krutého, ponižujícího či nelidského zacházení nemohla být nalezena obecně přijatelná definice ani během příprav návrhu Úmluvy proti mučení⁴⁸, samotné rozlišení mezi pojmy tak bylo ponecháno na právní teorii a praxi.

Rozlišování mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení nemá jenom význam teoretický a akademický, nýbrž i praktické důsledky, které mohou spočívat v povinnosti států zajistit prevenci a trestnost takového jednání v národních právních rádech (čl. 2 a 3 Úmluvy proti mučení), zákazu vydávání do zemí, kde hrozí mučení (čl. 4) a zejména absolutnost zákazu mučení (čl. 2 odst. 2), který se vztahuje pouze na zákaz mučení tak, jak je definován dle čl. 1, přičemž *a contrario* lze uvažovat o možnosti derogace zákazu špatného zacházení za mimořádných situací. Ačkoli se zákaz mučení dnes považuje za normu *ius cogens* mezinárodního obyčejového práva, tedy nepřipustné za jakýchkoliv okolností, tak ostatní formy špatného zacházení takový zvláštní status nemají⁴⁹.

Z politicko-společenského vnímání lze dále uvažovat, že pro státy bude morálněji přijatelnější nést odpovědnost za některou z forem špatného zacházení nežli přímo za akt mučení

⁴⁸ BOULESBAA, Ahcene. Analysis and Proposals for the Rectification of the Ambiguities Inherent in Article 1 of the United Nations Convention on Torture. *Florida International Law Journal*, 1990, roč. 5, č. 3, s. 297-298

⁴⁹ MILLER, Gail. *Defining torture*. New York: Benjamin N. Cardozo School of Law, 2003. s. 10.

V následujících podkapitolách se budu zabývat samotným pojmem mučení a ostatními formami špatného zacházení, které jsou s ním spojovány. Nejprve se budu věnovat problematice mučení a ostatním formám špatného zacházení v rámci Úmluvy proti mučení, která je jako představitel univerzální úpravy zákazu mučení a jiného špatného zacházení zajímavá pro bližší zkoumání a rozbor právě tím, že v sobě obsahuje definici mučení. Dále se budu zabývat touto problematikou z pohledu regionálního na základě Evropské úmluvy, která představuje zásadní úpravu zákazu mučení a jiného špatného zacházení, zde se zaměřím zejména na judikaturu ESLP a činnosti Evropské komise pro lidská práva⁵⁰, která dokládá postupný vývoj interpretace Evropské úmluvy, což budu demonstrovat na několika významných případech.

2.1 Mučení dle Úmluvy proti mučení

Ačkoliv v přechozí kapitole byla uvedena celá řada dokumentů mezinárodního práva zakotvující zákaz mučení, tak samotnou legální definici pojmu mučení obsahuje pouze Úmluva proti mučení, která mučení vymezuje v čl. 1 jako:

„jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.“

Výše uvedená definice byla v Úmluvě proti mučení převzata téměř doslovně⁵¹ z Deklarace OSN proti mučení⁵², je z ní možné izolovat pět definičních znaků skutkové podstaty mučení, a to:

- Jednání
- Působení bolesti či duševního utrpení
- Úmysl

⁵⁰ Evropská komise pro lidská práva byla roku 1998 sloučena s ESLP Protokolem č. 11, který měnil proces podávání stížností k ESLP a umožnil přímé podání k ESLP, již bez Evropské komise pro lidská práva.

⁵¹ Především, že mučení představuje závažnější (aggravated) formu krutého, nelidského nebo ponižujícího jednání vedeného s rozmyslem (deliberate). Deklarace tak v podstatě následovala argumentaci ESLP v tzv. Reckém případě.

⁵² Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) ze dne 9. prosince 1978, Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

- Účel
- Státní prvek

Jednání

Jednáním obecně rozumíme určitý projev vůle subjektu ve vnějším světě, jednání může být ve formě komisivního, tedy aktivního působení bolesti např. bitím, lámáním končetin či topením. Další formou jednání je jednání omisivní spočívající v pasivním působení bolesti v důsledku vlastní nečinnosti⁵³, takovými případy může být neposkytnutí stravy, léků či lékařské péče.

Působení bolesti či duševního utrpení

Ne každou působenou bolest či duševní utrpení lze podřadit pod pojem mučení, v definici je vyžadováno působení silné bolesti či duševního utrpení, tedy působení určité kvalifikované bolesti dosahující tzv. minimálního stupně závažnosti, který je po aktu mučení vyžadován, absence dosažení určitého stupně bolesti bude znamenat, že se nebude jednat o akt mučení, může však být postačující pro nižší formu mučení, tedy kruté, nelidské či ponižující zacházení. Samotnou míru bolesti či utrpení je však nutno zkoumat ze subjektivního hlediska, jelikož stejné jednání vůči odlišným osobám může působit různou míru bolesti s ohledem na individuální práh bolesti každého jednotlivce a jeho psychickou odolnost, zvláštní zpravodaj OSN pro mučení uvádí jako obecně zranitelnou skupinu ženy, kdy bývá mučení spojováno se zásahem do sexuální oblasti, která s sebou nese další nepříznivé následky⁵⁴, další skupinu představují děti, které jsou více zranitelné z toho důvodu, že právě procházejí klíčovými psychickým a psychologickým vývojem, proto budou způsobené následky obecně závažnější nežli u dospělých obětí⁵⁵.

⁵³ BURGERS, H., *The United Nations Convention Against Torture: A Handbook on the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, Or Degrading Treatment Or Punishment*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 118.

⁵⁴ Kromě obzvláště traumatizujícího zážitku spojeného se znásilněním, není v mnoha případech oběť znásilnění ochotna tento čin ohlásit, a to z negativních sociálních důsledků s tím spojených. V některých komunitách je se znásilněním spojeno sociální stigma, které má závažný dopad do soukromého i veřejného života oběti. V několika státech, kde jsou uzákoněny sankce za cizoložství, jsou kladeny přísnější důkazní požadavky na prokázání znásilnění, čímž se sama oběť může vystavit riziku trestního stíhání za cizoložství. V důsledku toho jsou šance, že pachatel mučení spojeného se znásilněním vyvázne bez trestu nepoměrně vyšší, než u jiných forem mučení. - *Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1992/32, č. E/CN.4/1995/34, ze dne 12. ledna 1995, s. 9 bod 19.*

⁵⁵ *Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1995/37, č. E/CN.4/1996/35, ze dne 9. ledna 1996, s. 8, bod 10.*

Z hlediska časového bude bolest či duševní utrpení „působeno“ delší časový úsek, a to formou trvání alespoň jednoho útoku delší dobu (např. spánková deprivace) či formou opakujících se jednotlivých útoků v určitém časovém úseku (např. elektrošoky). K naplnění těchto dvou forem je vyžadována absolutní kontrola mučitele nad osobou mučeného po určitý časový úsek, skutková podstata mučení proto nebude naplněna pouze jednotlivým útokem, jehož čas zahájení se bude téměř shodovat s časem jejího ukončení (např. udeření osoby, která se nenachází v moci útočníka).

Úmysl

Pro naplnění aktu mučení je vyžadováno, aby pachatel působil bolest či duševní utrpení úmyslně, tedy ovládal své jednání s cílem dosáhnout určitého stupně bolesti působené oběti. Bude-li se jednat o nedbalostní jednání, spočívající např. v opomenutí podání léků, poskytnutí stravy atd., nebude se jednat o akt mučení, neboť působení takovéto bolesti nebude pachatelem sledováno a bude se jednat pouze o důsledek porušení jeho pozitivních povinností vůči oběti. Takové jednání bude však stále možné kvalifikovat jako kruté či nelidské⁵⁶.

Účel

Definice mučení uvedená v čl. 1 uvádí, že působení fyzické bolesti nebo duševních útrap musí být vedeno s určitým cílem. Definice demonstrativně uvádí zejména zastrašení, potrestání, získání informací či přiznání. Není však podstatné, zda daného účelu je nakonec dosaženo či nikoli, postačí už pouhé naplňování záměru spočívající v možnosti dosažení tohoto cíle, a to i v případě, že mučená osoba není ani způsobilá tento účel naplnit, např. z důvodu, že dané informace nezná. Kritérium sledovaného účelu přitom bývalý zvláštní zpravodaj OSN pro mučení M. Nowak považuje za nejvíce rozhodující kritérium při posuzování, zda určité jednání posuzovat jako mučení nebo jinou formu špatného zacházení⁵⁷.

Státní prvek

Dalším definičním prvkem mučení dle Úmluvy je přítomnost státního prvku, který omezuje akty mučení pouze na takové případy, kdy pachatelem je veřejný činitel, osoba jednající z úředního pověření či z podnětu takovéto osoby. Není rozhodné, zda určité jednání úřední

⁵⁶ General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties, CAT/C/GC/2, ze dne 24. ledna 2008, bod 10.

⁵⁷ NOWAK, Manfred. What Practices Constitute Torture? US and UN Standards. *Human Rights Quarterly*, 2006, roč. 28, č. 4, s. 830.

osoby není nadřizenými tolerováno, je jimi zakázáno či o něm ani neví, přesto bude stát jednat v rozporu s Úmluvou proti mučení. Jediným rozhodným kritériem je, zda je daného jednání páčáno představitelem veřejné moci. Nebude se však jednat o akt mučení dle Úmluvy, pokud bude čin, který by se jinak považoval za mučení, vykonán soukromou osobou bez úředního pověření či podnětu. Úmluva také vyjmenovává určité situace, kdy bude za mučení považován i akt vykonaný soukromou osobou, a to na základě principu přičitatelnosti v následujících situacích:

- Podněcování ze strany státu
- Výslovný souhlas
- Tichý souhlas čili tolerování či přehlížení určité činnosti soukromých osob, o jejíž aktivitě mají státní orgány vědomí a záměrně zůstávají vůči danému jednání nečinní⁵⁸.

Samotný aspekt přítomnosti státního prvku se mi jeví jako poměrně problematický s jistými interpretačními úskalími. Lze si představit situaci, kdy činnost naplňující znaky mučení bude vykonávána jednotlivci, jež nejsou veřejné osoby a jsou partyzánskými organizacemi, proti kterým stát bude aktivně bojovat, avšak v tomto případě nebude naplněna přítomnost státního prvku dle Úmluvy, v těchto případech by dané osoby měly být postihovány dle národní úpravy na základě trestních zákoníků, do kterých Úmluva v čl. 4 stanovuje státům povinnost akt mučení kriminalizovat, Úmluva však přitom vlastním definováním pojmu mučení předpokládá, že ji jednotlivé státy budou v rámci implementace právní úpravy následovat a státní prvek zůstane opět nenaplněn. S ohledem na preambuli a v ní vyslovenou vůli zvyšovat účinnost boje proti mučení, a to i s odkazem na dokumenty, které obsahují zákaz mučení bez požadavku přítomnosti státního prvku, se mi jeví jako potřebné, aby státy nepřijímaly do svých národních trestních řádů zákaz mučení, který je vázán na přítomnost státního prvku, tak jak je obsažen v Úmluvě proti mučení. Smysl a účel přítomnosti státního prvku v definici mučení dle Úmluvy proti mučení je, aby byla limitována odpovědnost států k osobám, které nejsou představiteli veřejné moci a nad nimiž nemá stát bezprostřední kontrolu. Nicméně se domnívám, že lze po státu rozumně žádat, aby kriminalizoval i takové jednání, kde státní prvek chybí, byť to není v Úmluvě proti mučení explicitně vyjádřeno. Akty mučení, které byly spáchány soukromou osobou bez přítomnosti státního prvku, by byly stíhány dle národní právní úpravy a za tyto činy by stát z pohledu Úmluvy proti mučení nebyl odpovědný. Pokud však přijmeme tezi, že smysl

⁵⁸ Viz např. Rozhodnutí komise proti mučení ve věci Ahmed Hussein Mustafa Kamil Agiza proti švédsku ze dne 24. května 2005 (Communication No. 233/2003), kdy Švédsko uznáno odpovědné mimo jiné za porušení čl. 16, kdy byl vyhoštěn podezřelý terorista ze Švédska do Egypta za účasti agentů CIA, kteří jej před transportem na letišti svázali a nasadili masku přes obličej.

a účel Úmluvy proti mučení vyžaduje přijetí národní úpravy, která nebude obsahovat přítomnost státního prvku, pak lze uvažovat o odpovědnosti státu za jednotlivé akty mučení, které jsou páchané soukromými osobami právě proto, že takové jednání není kriminalizováno. Více zřejmé by to bylo ve výše popsané situaci s působením povstaleckých skupin na území státu, které nemá oficiální vláda, byť dočasně, pod svojí kontrolou. Na povstalecké skupiny se Úmluva proti mučení vztahovat nebude, jelikož nejsou její stranou, v takové situaci může dostát stát povinnosti zabránění mučení dle čl. 2 odst. 1 prakticky pouze kriminalizací mučení v národním právním řádu bez ohledu na přítomnost státního prvku.

Další možnou situací je, že jiný stát, který k Úmluvě proti mučení přistoupil, bude aktivně podporovat takovou rebelii. Zde, ačkoliv to je proti účelu sledovaného Úmluvou proti mučení, se tak nebude jednat o její přímé porušení, jelikož je pro založení odpovědnosti vyžadován alespoň výkon jurisdikce nad tímto územím, může se však jednat o jednání, které je v rozporu s mezinárodním obyčejovým právem, a to jak se zákazem mučení nebo či zákazu vměšování se do vnitřních záležitostí jiného státu⁵⁹. Obdobná situace může nastat v rámci povinnosti nevydat osobu do státu, kde jí hrozí mučení, jak stanoví čl. 3 Úmluvy. V případě, že jí v daném státě hrozí jednání naplňující ostatní znaky mučení ze strany nestátních organizací či osob, kterým v daném jednání nebude stát schopen zabránit, vyvstává otázka, zda jí lze v takovém případě vydat. Praxe Komise proti mučení k této otázce není zcela jednotná, v případě G.R.B proti Švédsku⁶⁰ Komise proti mučení dospěla k závěru, že je vyžadována striktní přítomnost státního prvku dle definice mučení obsažené v čl. 1 odst. 1 tak, aby mohl být vůbec akt mučení založen, a tím vytvořen předpoklad pro případné porušení čl. 3. Nicméně v poměrně ojedinělém rozhodnutí ve věci Sadiq Shek Elmi proti Austrálii⁶¹ komise připustila, že v určitých výjimečných a mimořádně závažných případech (případ, kdy se jednalo o vyhoštění do Somálska), kdy centrální vláda neexistuje a její funkci *de facto* plní různé ozbrojené frakce a klany, tak jejich příslušníky lze považovat pro účely Úmluvy proti mučení za „*veřejné činitele či za osoby jednající z úředního pověření*“ dle čl. 1 odst. Situaci v konkrétní zemi je však třeba hodnotit s ohledem na aktuální situaci, kdy v obdobném případě – pouze o několik let později – byl posuzován opět soulad čl. 3 s vyhoštěním do Somálska ve věci H.M.H.I. proti Austrálii⁶²,

⁵⁹ Srov. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986 ve věci Nikaragua proti Spojeným státům.

⁶⁰ Rozhodnutí komise proti mučení ve věci G.R.B. proti Švédsku ze dne 15. května 1998 (Communication No. 83/1997), bod. 6.5.

⁶¹ Rozhodnutí komise proti mučení ve věci Sadiq Shek Elmi proti Austrálii ze dne 25. května 1999 (Communication No. 120/1998), bod 6.5 - 6.8.

⁶² Rozhodnutí komise proti mučení ve věci H.M.H.I. proti Austrálii ze dne 1. května 2002 (Communication No. 177/2001), bod. 6.4.

kdy Komise proti mučení konstatovala, že v současné době se již na území Somálska „*nachází přechodná vláda, které má vztahy s mezinárodním společenstvím jakožto centrální vláda, ačkoliv mohou existovat pochybnosti o jejím dosahu na celé území státu a její stálosti*“, čímž nelze zvažovat porušení čl. 3 nestátními aktéry. Na daném rozhodnutí je vidět, že aplikace mučení na nestátní aktéry bude přípustná pouze za velmi přísných kritérií, kdy v zemi vláda buď neexistuje, či nemá žádnou faktickou moc, tato kritéria však zřejmě nebudou naplněna, pokud se nemožnost výkonu státní moci bude týkat pouze určité části území.

Mimo výše uvedené pozitivní vymezení mučení pěti definičními prvky, které musí být kumulativně splněny, obsahuje definice v Úmluvě proti mučení také negativní vymezení pojmu mučení, a to, pokud bude způsobeno výhradně jako důsledek zákonných sankcí.

2.1.1 Bolest a utrpení vznikající v důsledku zákonných sankcí

Poslední věta čl. 1 Úmluvy proti mučení obsahuje výjimku z posuzování určitého jednání za mučení dle výše uvedených bodů, jedná se svojí povahou o negativní formulovaný způsob vymezení mučení. Tento negativní aspekt uvádí, že se nebude jednat o mučení v případě, kdy je bolest nebo utrpení působeno pouze jako důsledek zákonných sankcí. Tímto se otevírá možnost restriktivnímu výkladu tak, že aplikace Úmluvy proti mučení může být omezena v důsledku existence zákonných sankcí přijatých na národní úrovni jednotlivých států. Podobné ujednání, které umožňovalo státům užívat určité trestní sankce v rámci jejich národních právních řádů, a které by se jinak mohly kvalifikovat jako mučení, obsahovala i již zmíněná Deklarace OSN proti mučení⁶³, nicméně s tím podstatným rozdílem, že nepovažovala za akt mučení pouze tu bolest či utrpení, které bylo působeno jako důsledek zákonných sankcí, které jsou v souladu se Standardními pravidly pro zacházení s vězni⁶⁴. Čl. 39 těchto pravidel uvádí: „*Tělesné tresty, potrestání umístěním v temné cele a všechny kruté, nelidské nebo ponižující tresty budou zcela zakázány jako trest za spáchání kázeňských přestupků.*“

Tělesné tresty za kázeňské přestupky tedy byly Deklarací OSN proti mučení zakázány, avšak v Úmluvě proti mučení již takové spojení odkazující na Standardní pravidla pro zacházení s vězni není, čímž tělesné tresty výslovně zakázány nejsou. V původním návrhu Úmluvy proti mučení, který byl navržen Švédskem, bylo obdobné spojení se Standardními pravidly pro

⁶³ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) ze dne 9. prosince 1978, Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

⁶⁴ Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a příslušná doporučení, přijaty na 1. Kongresu OSN o prevenci, zločinnosti a zacházení s pachateli, konaném v Ženevě v roce 1995 a schváleny Hospodářskou a sociální radou rezolucí 663 X (XXIV) z 31. července 1997 (v současné době nahrazeny Rezolucí valného shromáždění OSN č. A/RES/70/175 ze dne 17. prosince 2015).

zacházení s vězni obsaženo, nicméně několik delegací shledávalo problém, a nikoliv nevýznamný, že by principiálně nebylo správné, aby právně závazná úmluva odkazovala na právně nezávazný dokument, kterým jsou Standardní pravidla pro zacházení s vězni, a který by šlo později relativně snadno změnit bez řádného postupu přijímání dodatku k Úmluvě proti mučení. Dalším argumentem bylo, že Standardní pravidla pro zacházení s vězni se vztahují pouze na vězňené osoby, kdežto Úmluva proti mučení se vztahuje na podstatně širší okruh situací⁶⁵.

Ačkoliv uvedené argumenty nejsou nepřekonatelné, tak finálně byla přijata verze, která tuto či jinou podobnou úpravu neobsahovala. Jeden z důsledků, které takto přijaté znění Úmluvy mělo, spočíval v otevření možnosti několika islámským státům – které původně nechtěly přijmout Úmluvu proti mučení z důvodu, že určité tělesné tresty užívané v rámci práva šaría by tímto dokumentem byly zakázány – nyní přistoupit k jejímu přijetí a ratifikaci⁶⁶.

Samotný pojem „zákonných sankcí“, tak jak je uveden v poslední větě Úmluvy proti mučení, však vzbuzuje otázku, dle jakých kritérií onu zákonnost posuzovat – zda podle národního práva, či mezinárodního práva. Pro závěr, že dle národního právního řádu, hovoří postup vytváření návrhu, a to zejména požadavky islámských států, aby současné zákonné tresty, zejména tresty vykonávané na základě práva šaría, nebyly v rozporu s Úmluvou proti mučení⁶⁷. Pro druhý pohled, že je třeba posuzovat zákonnost sankcí dle mezinárodního práva, svědčí zejména účel přijetí, který lze dovodit z preambule jako snahu o zvyšování účinnosti boje proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, a to alespoň v takové míře, která je obsažena v Deklaraci OSN proti mučení. Lze si pouze obtížně představit, že by záměrem Úmluvy proti mučení bylo vymanit z pojmu mučení jakékoliv sankcionování, které státy zavedou do svých právních řádů, a to zejména s ohledem na čl. 1 odst. 2 výslovně připouštějící aplikaci jiných mezinárodních dokumentů. Tímto dokumentem může být čl. 7 ICCP, na který je v preambuli výslovně odkazováno a který obsahuje zákaz mučení a jiného špatného zacházení, dle Komentáře k ICCPR i včetně tělesných disciplinárních trestů⁶⁸ jako bezpodmínečný, bez ohledu na právní řády jednotlivých států.

Z dalšího úhlu pohledu je možné považovat zákonný trest dle národního právního řádu, který by jinak býval zakládal akt mučení za čin krutý, nelidský či ponižující, což by jej činilo

⁶⁵ BURGERS, H., *The United Nations Convention Against Torture: A Handbook on the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, Or Degrading Treatment Or Punishment*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 46.

⁶⁶ Tamtéž, s. 103.

⁶⁷ Tamtéž, s. 103.

⁶⁸ Komise OSN pro lidská práva, CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 10. března 1992, bod 6.

aktem, který je opět v rozporu s Úmluvou proti mučení. Pokud budeme vycházet z pojetí, že každý akt mučení v sobě automaticky zahrnuje i některou z nižších forem špatného zacházení, jež jsou Úmluvou proti mučení také zakázány, a přitom liberační účinky výkonu zákonného trestu se dle čl. 1 Úmluvy proti mučení vztahují pouze na akt mučení. Tento pohled, ačkoliv je podpořený i názorem zvláštního zpravodaje OSN pro mučení⁶⁹, je nicméně problematický s ohledem na účel čl. 1, který zřejmě sleduje umožnění státům vykonávat trestní sankce v souladu s Úmluvou proti mučení a nikoliv, aby se takové jednání posuzovalo jako neslučitelné s ní, byť v jiné formě.

2.2 Kruté, nelidské a ponižující zacházení či trestání dle Úmluvy proti mučení

Úmluva proti mučení užívá mimo pojem mučení, jehož legální definice je obsažena v čl. 1, také pojmy kruté, nelidské a ponižující zacházení či trestání. Mučení stojí na stupnici závažnosti na nevyšší pozici a obsahuje v sobě vždy i nižší formu těchto jednání. Anglicky psaná literatura často označuje kruté, nelidské a ponižující zacházení či trestání souhrnným pojmem „špatné zacházení“ („ill-treatment“). Samotná úmluva však předpokládá rozlišení vymezení těchto forem vůči mučení a mezi sebou navzájem, ačkoli na rozdíl od pojmu mučení zde není žádná z forem špatného zacházení definována a její vymezení je ponecháno především na právní teorii a praxi Komise proti mučení.

Z činnosti orgánů OSN, včetně Komise proti mučení, lze vysledovat určitou neochotu k důslednému rozlišování pojmu mučení od ostatních forem špatného zacházení, kdy ani nepovažují za nezbytně nutné rozlišovat mezi těmito pojmy. Takový postoj ostatně zaujímá např. Komise pro lidská práva ve svém komentáři k čl. 7 ICCPR:

„Pakt neobsahuje definici pojmů obsažených v čl. 7, a ani Komise nepovažuje za nutné vypracovat seznam zakázaných jednání nebo stanovit jasné rozdíly mezi různými druhy jednání nebo trestání. Rozlišení záleží na povaze, účelu a závažnosti daného jednání.“⁷⁰

Komise proti mučení poznamenává, že hranice pro posouzení mučení a jiného špatného zacházení „často není jasná“⁷¹, přesto však je z pohledu Úmluvy proti mučení v konkrétních případech důležité takové rozlišení učinit, zejména s ohledem na nárok na přiměřené

⁶⁹ RODLEY, Nigel. *Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1995/37 B, E/CN.4/1997/7*, z 10. ledna 1997, s. 6 bod 8.

⁷⁰ Komise OSN pro Lidská práva, CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 10. března 1992, bod 4.

⁷¹ General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties, ze dne 24. ledna 2008, bod 3

odškodnění dle čl. 14 a další pozitivní a jiné závazky v ní obsažené⁷², které se vážou pouze k aktu mučení.

Úmluva proti mučení výslovně uvádí jako jediný obligatorní definiční znak těchto forem špatného zacházení pouze přítomnost státního prvku⁷³. Odlišení ostatních forem špatného zacházení bude *a contrario* definici mučení dle čl. 1 spočívat v takovém jednání, které se nebude kvalifikovat jako mučení, zejména absencí sledovaného účelu, nedostatku úmyslu či nižší než „silnou“ míru působené bolesti či utrpení. Stejně jako u mučení i zde může být špatným zacházením rozuměno jednání, jež zasahuje tělesnou stránku oběti, ale také její psychiku⁷⁴. M. Nowak uvádí, že rozhodujícími kritérii pro rozlišení toho, zda se jedná o mučení, nebo jiné špatné zacházení dle Úmluvy proti mučení, budou zejména „*sledovaný účel a bezmocnost oběti spíše nežli intenzita působené bolesti či způsobeného utrpení*“⁷⁵

Další vodítko lze nalézt v Rezoluci rady bezpečnosti OSN⁷⁶, která a uvádí, že „*mučení zakládá záměrná a zvýšená forma krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání*“.

V mnoha případech se však Komise proti mučení v rámci jejich závěrečných pozorování spokojí s pouhým konstatováním, že byla porušena Úmluva proti mučení, aniž se pokusí vymezit, zda se jedná o mučení či jiné špatné zacházení^{77 78}.

2.3 Mučení dle Evropské úmluvy

V rámci evropské regionální úpravy je posuzováno mučení a ostatní formy špatného zacházení zejména ESLP, který dané jednání hodnotí v rámci čl. 3 Evropské úmluvy⁷⁹. V následujících podkapitolách se zaměřím na nejvýznamnější případy, které dokládají postupný vývoj přístupu k interpretaci pojmů v rámci regionální evropské právní úpravy.

⁷² Čl. 2,3,4,15 Úmluvy proti mučení; Komise proti mučení v Obecném komentáři uvádí, že považuje čl. 3 a 15 za aplikovatelný i na případy špatného zacházení, ovšem bez bližší argumentace a navzdory výčtu (zřejmě nikoliv taxativnímu) v čl. 16. General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties, CAT/C/GC/2, ze dne 24. ledna 2008, bod 6.

⁷³ Čl. 16 odst. 1 Úmluvy proti mučení.

⁷⁴ Rozhodnutí Komise proti Mučení ve věci Osmani proti Srbsku ze dne 8. května 2009 (Communication No. 261/2005), bod 10.4.

⁷⁵ Report of the Special Rapporteur on the question of torture, Manfred Nowak (E/CN.4/2006/6) ze dne 23. prosince 2005, bod 39.

⁷⁶ Rezoluce 3452 (XXX) Rady bezpečnosti OSN ze dne 9. prosince 1975.

⁷⁷ JOSEPH, Sarah, MITCHELL, Katie, GYORKI, Linda. Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual complaints procedures of the UN treaty bodies. Ženeva: OMCT, 2006, s. 207.

⁷⁸ Např. Concluding Observations on the U.S. z 25. července 2006, CAT/C/USA/CO/2, bod. 24

⁷⁹ „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“.

2.3.1 Řecký případ

Prvním případem, ve kterém došlo k odlišení pojmu mučení od ostatních forem špatného zacházení, byl tzv. řecký případ⁸⁰, kdy po provedeném vojenském převratu v roce 1967 došlo k zadržení více než 6 000 převážně politických aktivistů⁸¹, kteří byli drženi ve vazbě, aniž jim byl zajištěn dostatečný přísun jídla a vody, často byli nuceni pít kontaminovanou vodu či stát v pozoru nebo pouze na jedné noze v rohu své cely po několik hodin⁸². V daném případě Evropská komise dospěla k závěru, že nezbytný charakteristický prvek mučení nemusí nezbytně spočívat v povaze či krutosti jednání, nýbrž spíše v účelu, které jednání sleduje, přičemž uvádí, že:

„Mučení musí být zároveň nelidské a ponižující zacházení, přičemž nelidské je též zároveň ponižující. Pojem nelidské zacházení zahrnuje takové jednání, kterým je záměrně působena mentální či fyzická bolest, která je v té konkrétní situaci neospravedlnitelná. ... Mučení zahrnuje účel, tím bývá obstarání informací, přiznání či potrestání, a zároveň je typicky zhoršenou formou nelidského zacházení. Zacházení či potrestání jednotlivce může být ponižující, pokud jej značně ponižuje před ostatními či jej nutí jednat proti své vůli či svědomí“⁸³.

Výše uvedená definice tedy nezohledňuje jako rozhodující kritérium mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení vyšší míru působené fyzické či psychické bolesti, nýbrž upřednostňuje účel sledovaný takovýmto zacházením.

Toto pojetí však bylo následně pozměněno v roce 1978 rozhodnutím ESLP ve věci Irsko proti Velké Británii.

2.3.2 Irsko proti Velké Británii

V rámci operace Demetrius britské armády v Severním Irsku byly v roce 1971 masově zatýkáni a zadržováni civilisté podezřelí ze spolupráce s Irskou republikánskou armádou (IRA). Z řady zadržených bylo vybráno 14 osob, které byly zařazeny do výslechového programu „hlubokého výslechu“. Tyto zadržené osoby byly podrobeny sedmidennímu vyslýchání za použití metody tzv. „pěti technik“, které zahrnovaly spánkovou deprivaci, nedostatek jídla a vody, minimalizování prostorové orientace nasazením tmavého vaku přes hlavu po celé

⁸⁰ RODLEY, Nigel S. *Current Legal Problems 2002: volume 55*. Oxford: Oxford University Press, 2002. s. 480.

⁸¹ Amnesty International Publications. *The First Torturers' Trial 1975*. London: Villiers Publications Ltd, 1977. s. 10.

⁸² Amnesty International Publications. *The First Torturers' Trial 1975*. London: Villiers Publications Ltd, 1977. s. 16-17.

⁸³ Council of Europe. *Yearbook of the European Convention on Human Rights, Volume 12 (1969)*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1971. s. 186.

trvání zadržení s výjimkou výslechu, vystavení zadržených nadměrnému hluku a nucení setrávat v tzv. stresové pozici – stání na špičkách roztažených nohou a rukou umístěných nad hlavou a opřených o zeď po několik hodin⁸⁴.

Irsko následně iniciovalo řízení před Evropskou komisí⁸⁵, ve kterém poukazovalo na porušení článku 3 Evropské úmluvy. Evropská komise ve svém jednohlasně přijatém názoru konstatovala ve shodě s dříve zmiňovaným řeckým případem, že použití těchto „pět technik“ zakládá nelidské zacházení a mučení, jelikož negativně psychicky a fyzicky ovlivňuje osobnost člověka a jsou užívány za účelem překonání či dokonce vyloučení vůle vyslychaného. Evropská komise dále uvedla, že *„úmyslné užívání daných technik se záměrem obstarat informace od vyslychaného vykazuje silnou podobnost s metodami mučení, které jsou již známé po celé věky. A ačkoliv těchto pět technik nemusí nutně způsobovat děle trvající následky, Komise v nich spatřuje moderní systém mučení spadající do stejné kategorie jako ty systémy mučení, které byly aplikovány v dřívějších dobách, jako způsob nuceného získávání informací či doznání“*.⁸⁶

Velká Británie závěry přijaté Evropskou komisí nerozporovala, následně prostřednictvím nejvyššího státního zástupce oznámila, že s ohledem na článek 3 Evropské úmluvy nebude Velká Británie v budoucnu za žádných okolností praktikovat oněch „pět technik“ jako výslechový prostředek. Také přijala řadu opatření ve snaze zabránit opakování těchto aktů a podnikla kroky ke kompenzaci jejich následků. Například vydala pokyny pro polici a armádu k řádnému průběhu zadržení, vyslychání a pobytu osob ve vazbě, přepracovala proces prověřování stížností na závadné jednání, ke kterému zřídila zvláštní komisi a v mnoha případech nabídla dotčeným osobám finanční odškodnění⁸⁷.

Irsko následně předložilo věc k rozhodnutí ESLP, který však nenásledoval názor týkající se mučení vyjádřený Evropskou komisí a rozhodl, že použitím daných „pět technik“ nebyl spáchán akt mučení. V souladu s názorem komise ESLP konstatoval, že byl porušen článek 3, jelikož použité technicky působily alespoň intenzivní fyzické a psychické utrpení a vedly k akutním psychiatrickým poruchám během výslechu, čímž došlo k naplnění nelidského zacházení ve smyslu článku 3. Použité techniky byly také ponižující, jelikož *„vzbuzovaly v obětech pocit strachu, úzkosti, méněcennosti, byly způsobily je ponížít a překonat jejich fyzický či psychický odpor“*⁸⁸.

⁸⁴ GARCIA, Michael J. *U.N. Convention Against Torture (CAT): Overview and Application to Interrogation Techniques*. Congressional Research Service, 2009. s. 19.

⁸⁵ Application No. 5310/71 - Ireland against United Kingdom.

⁸⁶ Application No. 5310/71 Ireland against United Kingdom - Report of the commission. s. 402.

⁸⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1987, Irsko proti Velké Británii (5310/71), bod 152 a 153.

⁸⁸ Tamtéž, bod 167.

Na rozdíl od Komise, která kladla v rámci rozlišení mučení a ostatních forem špatného zacházení větší váhu zamýšlenému účelu jednání v souladu s předchozí argumentací u řeckého případu, tak ESLP považoval za rozhodující spíše intenzitu bolesti a vážnosti daného činu. ESLP v rozsudku uvádí, že považuje za záměr Evropské úmluvy oddělit mučení od ostatních forem špatného zacházení tím, že je vyjmenovává vedle mučení v čl. 3 právě proto, že s pojmem mučení je spojeno „*zvláštní stigma záměrného nelidského zacházení, způsobující velmi závažné a kruté utrpení*“⁸⁹. Přístup ESLP tedy zohledňuje primárně intenzitu⁹⁰ působené bolesti nežli sledovaný účel.

Rozhodnutí ESLP ve věci Irsko proti Velké Británii lze považovat za mimořádně významné z hlediska vymezení hranice mezi mučením a ostatním špatným zacházením, kde jako rozhodující kritérium bylo shledána závažnost a intenzitu činu. Takto nastavené rozlišování bylo následně přejímáno v dalším rozhodování Evropské komise a ESLP⁹¹.

2.3.3 Aydin proti Turecku a Selmouni proti Francii

Případ Aydin proti Turecku se týkal 17leté turecké dívky, která byla zadržena a vyslýchána tureckými ozbrojenými složkami kvůli možné spolupráci s členy Strany kurdských pracujících (PKK). Dívka byla držena ve vazbě po tři dny, během kterých byla bita, svléknuta, polévána studenou vodou a během výslechu byla znásilněna vyslýchajícím vojákem. Poté, co se po propuštění neúspěšně domáhala prošetření věci v rámci národních mechanismů, tak se obrátila se stížností na ESLP.

Ve svém rozsudku ESLP vycházel z předchozího rozlišení mučení a ostatních forem špatného zacházení, které bylo použito ve věci Irsko proti Velké Británii, a dále konstatoval, že za určitých okolností zakládá znásilnění dostatečné fyzické a psychické utrpení, které svou

⁸⁹Tamtéž, bod 167;

Soudce Evrigenis ve svém separátním vótu/odlišném/individuálním stanovisku vymezuje vůči přijatému argumentu, že uvedením méně závažnějších forem špatného zacházení v čl. 3 se s pojmem „mučení“ pojí určité stigma, poukazuje na to, že přidáním ostatních forem méně závažného chování nemá mít vliv na výklad samotného pojmu mučení. Uvádí hypotetickou situaci, kdy by čl. 3 obsahoval pouze pojem mučení, tak by bylo obtížné si představit, že oněch „pět technik“ do této kategorie nespadá. Nevidí proto důvod, proč fakt, že Evropská úmluva se snaží rozšířit ochranu poskytovanou jednotlivcům nejenom vůči mučení, ale i jinému chování měl vést k jinému závěru.

⁹⁰Soudce Zekia v stanovisku upozorňuje, že není třeba hledat určitou objektivní hranici minimální působené bolesti, dle které by bylo možno definovat určité jednání jako mučení, nýbrž považuje za důležitější tuto hranici stanovit v každém případě individuálně s přihlédnutím ke všem okolnostem. Uvádí příklad starého muže, který je vystaven hrubému zacházení – údery pěstí, kopání, vláčení po podlaze po několik hodin, by představovalo konstituování aktu mučení, zatímco stejné zacházení s wrestlerem či mladým atletem by nemuselo představovat ani nelidské zacházení.

⁹¹Eksoy proti Turecku (1996), Aydin proti Turecku (1997), Selmouni proti Francii (1999).

intenzitou dosahuje závažnosti aktu mučení. Soud v souvislosti s otázkou minimální intenzity utrpení zakládající mučení uvedl, že:

„Znásilnění zadržené osoby oficiálním představitelem státní moci musí být považováno za zvláště zvláště závažný a odporný způsob špatného jednání s ohledem na způsob, kterým pachatel zneužil zranitelnost a oslabený odpor oběti. Znásilnění také zanechává na oběti psychické rány, které neodezní tak rychle jako jiné formy fyzického nebo psychického násilí. Takto krutý čin znásilnění proto zakládá akt mučení a porušení čl. 3 Evropské Úmluvy⁹²“.

Ačkoliv v tomto rozsudku ESLP posuzoval čin jako jeden skutek, tedy souhrn znásilnění v kombinaci s ostatními formami špatného zacházení, na jehož podkladě došel k závěru, že se jednalo o mučení, tak poskytl určité vodítko pro budoucí posuzování činů týkající se znásilnění, když uvedl, že by dosáhl tohoto závěru i pokud by posuzoval oba činy samostatně. Lze proto vyvodit závěr, že s velkou mírou pravděpodobnosti by v budoucnu pro založení aktu mučení postačovalo i samotné znásilnění zadržené osoby (zvláště osoby nízkého věku) představitelem státní moci bez nutnosti spolupůsobení dalších forem špatného zacházení.

V dalším významném případě Selmouni proti Francii se ESLP zabýval stížností marockého občana, usvědčeného obchodníka s drogami, který tvrdil, že byl během vazby francouzskými policisty bit, ponižován a bylo mu vyhrožováno dalším fyzickým násilím. Soud došel za použití rozlišení definovaném v případě Irsko proti Spojenému Království a po výslovném odkazu na definici mučení obsaženou v čl. 1 Úmluvy proti mučení k závěru, že při posuzování porušení čl. 3 je nutné posuzovat věc subjektivně ve vztahu ke konkrétní osobě a dané době, což spočívá ve dvou aspektech. Soud konstatoval, že při nalézání minimální hranice utrpení, jež je pro mučení vyžadována je nutné posuzovat konkrétní situaci s ohledem zejména na délku trvání daného zacházení, fyzické a psychické následky a v určitých případech také na pohlaví, zdravotní stav oběti atd. Na základě těchto hledisek Soud shledal, že se Francie dopustila mučení ve smyslu čl. 3 Evropské úmluvy.

Dalším aspektem, na který Soud v rozsudku upozornil je možnost vývoje vnímání mučení v čase, když uvedl, že považuje Evropskou úmluvu za „živý nástroj“, který musí být interpretován dle současných podmínek. Soud dále upozorňuje, že určité jednání, které bylo v minulosti považováno za nelidské nebo ponižující zacházení, jako protiklad k mučení by mohlo být v budoucnu posouzeno jinak. A to zejména s ohledem na neustále se zvyšující standard ochrany v oblasti lidských práv a základních svobod, který nezbytně vyžaduje přísnější posuzování zásahů do základních hodnot demokratické společnosti.

⁹² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. srpna 1997, Aydin proti Turecku (50692/99), bod 83.

2.4 Nelidské a ponižující zacházení dle Evropské úmluvy

V Řeckém případě Evropská komise nepoložila pouze základ pro rozlišení mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení, nýbrž také mezi nelidským a ponižujícím zacházením, když definovala nelidské zacházení jako „alespoň takové zacházení, kterým je úmyslně působena bolest, psychická či fyzická, která je v konkrétní situaci neospravedlnitelná“⁹³, zároveň uvedla, že „mučení je také nelidské a ponižující jednání, a nelidské zároveň ponižující“⁹⁴. Základní rozdíl mezi pojmy bude proto spočívat v určité gradaci působeného utrpení.

Pro posouzení určitého jednání jako ponižující, bylo v případě Rainen proti Finsku⁹⁵ shledáno rozhodující, zda jednáním bylo sledováno ponížení osoby, a zda způsobené následky co do oblasti osobnosti zasažené osoby jsou neslučitelné s čl. 3 Evropské úmluvy. Takové jednání však svojí závažností musí dosahovat určitého „minimálního stupně závažnosti“⁹⁶, který byl konstatován již ve věci Irsko proti Velké Británii. Při posuzování tohoto minimálního stupně závažnosti bude posuzována závažnost zejména na základě subjektivního hlediska, ESLP k tomu konstatoval, že určité jednání nebude posuzováno samo o sobě jako ponižující, pokud není vnímáno jako ponížení dosahující určitého minimálního stupně závažnosti, a to oběti samotnou nebo v očích jiných⁹⁷. Klíčovým pro rozhodnutí Soudu bude vnímání samotné oběti, způsobené následky v oblasti osobnosti oběti a výše zmíněný účel, kterým je sledováno ponížení osoby. Ačkoli hledisko sledovaného účelu je významným hlediskem, pozdější rozhodovací praxí ESLP bylo dovozeno, že ačkoliv účel musí být vzat v potaz, tak jeho absence nemůže automaticky vylučovat ponižující jednání⁹⁸. K podobnému závěru došel Soud ve věci Price proti Velké Británii⁹⁹, kde konstatoval, že sice není překážkou samotnému ponižujícímu jednání, že prvek zamýšleného ponížení osoby nebude přítomen či nebude prokázán, tak jeho absence může mít vliv na výši přiznaného odškodného.

K porušení čl. 3 státem však nemusí dojít pouze v případech aktivního konání veřejných osob, nýbrž i v situacích, kdy takovému jednání nebylo, zabráněno, ačkoliv o něm měl stát

⁹³ Council of Europe. *Yearbook of the European Convention on Human Rights, Volume 12 (1969)*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1971. s. 186.

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 16. prosince 1997, Rainen proti Finsku (20972/92), bod 55.

⁹⁶ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1987, Irsko proti Velké Británii (5310/71), bod 164.

⁹⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. ledna 1982, Campbell a Cosans proti Velké Británii (7743/76), bod 28.

⁹⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 16. prosince 1999, V. proti Velké Británii (24888/94), bod 71.

⁹⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. října 2001, Price proti Velké Británii (33394/96), bod 34.

informace. ESLP došel v rozsudku ve věci Z. a ostatní proti Velké Británii¹⁰⁰ – ve kterém posuzoval selhání úřadů, které neposkytly dostatečnou ochranu a pomoc dětem, jež byly dlouhodobě vystavovány špatnému zacházení ze strany jejich rodičů – k závěru, že čl. 3 Evropské úmluvy vyžaduje, aby stát zajistil, že nikdo na území pod jeho jurisdikcí nebude vystaven mučení či jinému špatnému zacházení, byť bylo působeno soukromými osobami

2.5 Mučení jako zločin proti lidskosti a válečný zločin

Výše uvedené právní úpravy obsahují zákaz mučení a jiného špatného zacházení jako právo jednotlivce garantované státem, který za jeho případné porušení nese odpovědnost. Na druhé straně statuty mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu spolu s Římským statutem Mezinárodního trestního soudu stanovují podmínky, za kterých je odpovědný z aktu mučení přímo konkrétní jednatel, jakožto zločinu proti lidskosti nebo válečného zločinu.

2.5.1 Ad-hoc tribunály

Na základě statutů mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu je akt mučení považován jak za zločin proti lidskosti, tak za válečný zločin. Akt mučení jako válečný zločin bude představovat dle statutu ICTY porušení Ženevských úmluv z roku 1949 a dle ICTR porušení společného čl. 3 Ženevských úmluv a doplňkového protokolu II z roku 1977, obojí se přitom použije, jak na vnitrostátní, tak mezinárodní ozbrojený konflikt. Statut ICTY považuje mučení za zločin proti lidskosti, bude-li „*spácháno v ozbrojeném konfliktu, bez ohledu na to, zda mezinárodního či vnitrostátního charakteru, a bude namířeno vůči civilnímu obyvatelstvu*“¹⁰¹ a dle statutu ICTR pouze za předpokladu, že je páčáno „*jako součást rozsáhlého nebo systematického útoku proti civilnímu obyvatelstvu kvůli národnostním, etnickým, rasovým nebo náboženským důvodům*“¹⁰²

Jelikož však žádný ze statutů trestních tribunálů vlastní definici mučení neobsahuje, tak musela být dovozována vlastní rozhodovací činností, která je značně ovlivněna ostatními mezinárodními dokumenty¹⁰³, zejména je pak odkazováno na definici obsaženou v Úmluvě proti mučení, kterou z velké části přebírá¹⁰⁴. Rozdíl mezi definicí mučení obsaženou v Úmluvě

¹⁰⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. května 2001 ve věci Z. a ostatní proti Velké Británii (29392/95), bod 73.

¹⁰¹ Čl. 5 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.

¹⁰² Čl. 3 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

¹⁰³ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 10. prosince 1998 (IT-95-17/1-T), bod 163.

¹⁰⁴ Tamtéž, bod 146.

proti mučení a rozhodovací praxí zastávanou mezinárodními trestními tribunály, ale i mezi nimi navzájem, spočívá ve dvou znacích, a to účelu a přítomnosti státního prvku. Závěr, že přítomnost státního prvku je jedním z obligatorních definičních znaků mučení, podobně jako je obsažen v Úmluvě proti mučení, zastává ICTR¹⁰⁵. Na druhé straně ICTY zaujímá opačný postoj, ačkoli nejprve zaujímal stejný postoj jako ICTR¹⁰⁶, kdy uvádí, že „*definice mučení v rámci mezinárodního humanitárního práva neobsahuje stejné prvky jako definice mučení obecně užívaná v mezinárodním právu lidských práv. Tribunál nepovažuje přítomnost představitele státní moci za nebytný prvek k založení zločinu mučení podle mezinárodního humanitárního práva*“¹⁰⁷. ICTY následně podotkl, že Úmluva proti mučení je adresována státům, aby regulovala jejich chování, a pouze z tohoto důvodu vyžaduje přítomnost státního prvku tak, aby se jednání mohlo kvalifikovat jako mučení¹⁰⁸, čímž je zároveň limitována odpovědnost státu tak, aby neodpovídal za jednání všech jednotlivců na svém území, ale pouze za ty, kteří se ocitají v určitém veřejném postavení právě z vůle státu, a nad nimiž má tedy určitou moc a zároveň zvýšenou povinnost kontroly jejich jednání.

Dalším odlišným prvkem je sledovaný účel, kdy oba tribunály uznávají přítomnost konkrétního sledovaného účelu mučení jako kvalifikační znak, nicméně oba toto kritérium vykládají odlišně. ICTR převzal doslovně definici mučení z Úmluvy proti mučení, kdy výčet účelů sledovaných aktem mučení obsažený v Úmluvě proti mučení vyložil jako taxativní, přičemž pro založení aktu mučení musí být přítomen alespoň jeden z nich¹⁰⁹. ICTY však k tomuto uvedl, že definici mučení v Úmluvě proti mučení je třeba vykládat tak, že sledované účely tam obsažené jsou uvedeny demonstrativně a nepředstavující vyčerpávající výčet¹¹⁰.

K odlišení samotného pojmu mučení od jiného špatného zacházení ICTY uvádí, že každé mučení obsahuje kruté zacházení, ale kruté zacházení také zahrnuje takové jednání, které se kvůli svému nedostatku závažnosti nebo absence sledovaného účelu nekvalifikuje jako mučení.¹¹¹

¹⁰⁵ Rozsudek Mezinárodního trestního soudu pro Rwandu ve věci Žalobce proti Jean-Paul Akayesu ze dne 2. září 1998 (ICTR-96-4-T), bod 594.

¹⁰⁶ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Zejnir Delalič a další ze dne 16. listopadu 1998 (IT-96-21-T), bod 494.

¹⁰⁷ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 22. února 2001 (IT-96-23-T&IT-96-23/1-T), bod 496.

¹⁰⁸ Odvolací rozsudek ICTY ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 12. června 2002 (IT-95-17/1-T-A), bod 146.

¹⁰⁹ Rozsudek Mezinárodního trestního soudu pro Rwandu ve věci Žalobce proti Jean-Paul Akayesu ze dne 2. září 1998 (ICTR-96-4-T), bod 594.

¹¹⁰ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Zejnir Delalič a další ze dne 16. listopadu 1998 (IT-96-21-T), bod 470.

¹¹¹ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Blagoje Simić a další ze dne 17. října 2003 (IT-95-9-T), bod 71.

2.5.2 Mezinárodní trestní soud

Římský statut Mezinárodního trestního soudu obsahuje samotnou definici mučení a koncepčně je podobný statutům ICTY a ICTR, je proto pravděpodobné, že při výkladu a aplikaci pojmů bude nalézat inspiraci především v rozhodovací praxi těchto výše zmíněných ad-hoc tribunálů.

Římský statut uvádí – obdobně jako ad-hoc tribunály – mučení ve dvou rovinách, a to jako zločin proti lidskosti a válečný zločin. Čl. 6 odst. 1 Římského statutu stanoví, že za zločin proti lidskosti se bude považovat mučení pouze tehdy, pokud bude „*spácháno v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu*“, na rozdíl od statutu ICTY a válečného zločinu není dle Římského statutu pro založení zločinu proti lidskosti vyžadován tzv. válečný nexus, tedy zločin proti lidskosti se nemusí odehrávat pouze v době ozbrojeného konfliktu. Římský statut dále v čl. 6 odst. 2 písm. e) definuje pojem mučení jako „*úmyslné způsobení citelné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení osobě, kterou obviněný drží ve vazbě nebo má jiným způsobem ve své moci*“, tato bolest podobně jako v Úmluvě proti mučení nesmí být důsledkem pouze zákonných sankcí, aby byla považována za mučení. Oproti ní zde však chybí podmínka přítomnosti státního prvku či sledovaného účelu a přibývá požadavek, aby byla osoba ve vazbě, tedy de facto v moci státních orgánů, čímž i zde je požadavek státního prvku, byť v přísnější formě, nepřímo zakotven. Další alternativně vyjádřenou podmínkou je, že má pachatel oběť jiným způsobem ve své moci, tato podmínka bude zřejmě splněna ve valné většině případů. U fyzické formy mučení je dána už samotnou podstatou mučení, avšak nemusí nutně pokrývat určité formy psychického mučení¹¹².

Jako válečný zločin bude dle čl. 8 Římského statutu považováno závažné porušení Ženevských úmluv z 12. srpna 1949, pokud budou páčány jako součást plánu nebo v rámci rozsáhlého páčání takovýchto zločinů, jak v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu, tak v rámci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Zvláštností úpravy zločinů proti lidskosti a válečných zločinů obsažené v Římském statutu oproti ostatním mezinárodněprávním úpravám zákazu mučení jsou okolnosti vylučující trestní odpovědnost dle čl. 31. Tento článek obsahuje pro danou problematiku dva významné instituty, a to nutnou obranu, obsaženou v čl. 31. odst. 1 písm. c) a krajní nouzi v čl. 31. odst. 1 písm. d). Ačkoliv, jak již bylo řečeno, zákaz mučení je normou *ius cogens*, kterou z pohledu států není možné derogovat, tak optikou okolností vylučující odpovědnost dle čl. 31 by bylo možné zvažovat za splnění podmínek nutnosti a přiměřenosti možnost zbavení odpovědnosti jednotlivce před Mezinárodním trestním

¹¹² Lze si představit např. vyhrožování fyzickou likvidací blízkých osob.

soudem. A to např. v teorii uváděném případě tzv. *ticking bomb scenario*¹¹³, kdy je v zájmu ochrany života většího počtu osob řešena otázka přípustnosti mučení jednotlivce. Je dále vhodné poukázat na to, že čl. 31 Římského statutu nehovoří o okolnostech vylučujících protiprávnost, jak to bývá obvyklé v národních právních řádech, nýbrž o okolnostech vylučující odpovědnost, čímž určité jednání nečiní žádoucí a konané po právu, nýbrž se pouze omezuje na konstatování vlastní nepřislušnosti k vyslovení viny za toto jednání.

¹¹³ Viz např. BRECHER, Bob. *Torture and the ticking bomb*. Maldern: Blackwell Publishing, 2007.

3 Zákaz vydávání, vyhoštění a princip non-refoulement

Snaha minimalizovat výskyt mučení v rámci mezinárodních právních dokumentů nespočívá v pouhém konstituování zákazu mučení či povinností kriminalizovat a stíhat takové jednání jednotlivými státy, protože jedním z nejsilnějších nástrojů, kterým stát může předejít mučení, je ten, že nebude vyžadovat po osobě, která se nachází na jeho území, aby nuceně opustila takové území, pokud by tím byla vystavena riziku mučení v jiném státu. Kořeny této myšlenky vycházejí z uprchlického práva a principu *non-refoulement*, vyjádřeném v čl. 33 Ženevské úmluvy¹¹⁴, která představuje základ, ze kterého se tento institut následně rozšířil i do oblasti mezinárodního práva lidských práv¹¹⁵. Ačkoli jak lidskoprávní úprava, tak úprava v uprchlickém právu sleduje stejný cíl, liší se v rozsahu působnosti, kdy lidskoprávní úprava se vztahuje na každého jednotlivce a úprava dle čl. 33 Ženevských úmluv se vztahuje pouze na uprchlíky či žadatele o azyl a bývá tak označovaná jako *lex specialis* ve vztahu k úpravě obsažené v mezinárodním právu lidských práv¹¹⁶.

Úmluva proti mučení jako lidskoprávní úprava obsahuje výslovnou úpravu v čl. 3 „*Žádný stát, který je smluvní stranou této Úmluvy, nevypoví, nevrátí či nevydá osobu jinému státu, jsou-li vážné důvody se domnívat, že by jí v něm hrozilo nebezpečí mučení.*“, dosažení účelu zabránění mučení v cizím státě však s sebou nese i určité procesní požadavky obsažené v druhém odstavci, který stanoví, že stát by měl vzít v úvahu veškeré související okolnosti, včetně míry porušování lidských práv v daném státě.

Komise ve svém obecném komentáři č. 1 k Úmluvě proti mučení uvádí, že posouzení rizika mučení musí být v každém jednotlivém případě hodnoceno individuálně a žadatel musí prokázat důvodné obavy, že by mu hrozilo mučení, pokud by byl nucen daný stát opustit. Důkazní břemeno se tedy nachází na žadateli, který musí prokázat míru pravděpodobnosti přesahující pouhou teoretickou možnost či podezření, avšak nemusí nutně prokázat, že by riziko mučení bylo vysoce pravděpodobné¹¹⁷.

¹¹⁴ Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951.

¹¹⁵ LAUTERPACHT, E., BETHLEHEM, D. *The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion.* Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 50.

¹¹⁶ ZIMMERMANN, Andreas. *The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol. A Commentary.* New York: Oxford University Press, 2011, s. 1419.

¹¹⁷ CAT General Comment No. 1, bod 6-7.

3.1 Zákaz vydávání (extradice)

„Extradicí se rozumí forma mezinárodní justiční spolupráce za účelem zabránění pachatelům trestných činů se vyhnout trestu útekem do zahraničí, extradice je formální proces, při kterém je obviněná či odsouzená osoba z trestného činu spáchaného dle práva jedné země zadržena v zemi jiné a je vydávána na žádost původní země, na její žádost za účelem trestního stíhání či výkonu trestu.“¹¹⁸

Ačkoliv Evropská úmluva neupravuje zákaz vydávání či vyhoštění, tak je ESLP dovozován z čl. 3, který obecným zákazem mučení zavazuje státy k tomu, aby podnikaly jakékoliv kroky, které by vedly k mučení, byť státem jiným.

Klíčovým případem této problematiky je Soering proti Velké Británii¹¹⁹. Tento případ se týkal žádosti Spojených států o vydání německého občana obviněného z vraždy, který pobýval na území Velké Británie. Stěžovatel tvrdil, že Velká Británie by porušila čl. 3 Evropské úmluvy, pokud by povolila jeho vydání do Spojených států, kde by mu hrozil trest smrti. Ačkoliv v té době Velká Británie dosud neratifikovala dodatkový protokol č. 6¹²⁰ k Evropské úmluvě zakazující trest smrti, tak ani samotná Evropská úmluva trest smrti nepovažuje bez dalšího za formu mučení, ve stížnosti bylo namítáno, že porušení čl. 3 by bylo způsobeno podmínkami uvěznění v tzv. cele smrti během čekání na výkon rozhodnutí. Soud v dané věci došel k závěru, že Velká Británie by tímto porušila čl. 3 Evropské úmluvy, pokud by Soeringa vydala do Spojených států, protože by byl vystaven „reálnému riziku“ nelidského nebo ponižujícího zacházení způsobený tzv. „syndromem cely smrti“¹²¹. Z rozsudku vyplývá, že samotné porušení čl. 3 v rámci extradičních případů se nevztahuje k žádajícímu státu pro to, co by mohl případně udělat, nýbrž ke státu vydávajícímu z důvodu, že vystaví jednotlivce „reálnému riziku“ špatného zacházení.

V dalším případě Jabari proti Turecku¹²² se na ESLP obrátila iránská občanka, která měla být deportována z Turecka do Íránu, kde byla obviněna z cizoložství. V Íránu by čelila reálnému riziku mučení, které mimo jiné zahrnuje možnost ukamenování. Soud zde prohlásil, že státy mají povinnost chránit jednotlivce před akty obsaženými v čl. 3 Evropské úmluvy, a to také tehdy, když přijímající stát ukládá sankce, které jsou považovány podle národního práva za

¹¹⁸ BOCZEK, A. Boleslaw. *International Law: A Dictionary*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc, 2005. s. 60.

¹¹⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, Soering proti Velké Británii (14038/88).

¹²⁰ Velká Británie ratifikovala protokol č. 6 roku 1999. V současné době je protokol č. 6 ratifikován všemi státy Rady Evropy s výjimkou Ruské federace, protokol č. 13 obsahující absolutní zákaz trestu smrti dosud nepodepsala opět Ruská federace a dosud neratifikoval pouze Ázerbájdžán.

¹²¹ ¹²¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, Soering proti Velké Británii (14038/88), bod 92.

¹²² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 11. července 2000, Jabari proti Turecku (40035/98).

zákonně¹²³. I v tomto případě ESLP prohlásil, že paní Jabari čelí reálnému riziku zacházení, které je v rozporu s čl. 3 Evropské úmluvy¹²⁴.

Mimo rámec regionální úpravy v Evropské úmluvě je v dané problematice důležitý čl. 7 ICCPR, jehož dodržování monitoruje Výbor pro lidská práva. Časté případy, které Výbor posuzuje, se týkají především vydání osob do státu, kde čelí trestu, který je neslučitelný s čl. 7.

Výbor používá jako kritérium pro zjištění pravděpodobnosti, které riziko vystavení špatnému zacházení nebo trestu musí splňovat pojem „předvídatelné riziko“. V případě Charles Chitat Ng proti Kanadě¹²⁵, jenž Výbor posuzoval, se jednalo o britského občana, zadrženého v Kanadě, který byl ve Spojených státech obviněn z únosu a 12 vražd, za které mu hrozil trest smrti ve státě Kalifornie zadušením v plynové komoře. Výbor ve svém stanovisku nerozporoval samotný trest smrti, nýbrž způsob provedení, kdy konstatoval, že poprava daným plynem může způsobit déle trvající utrpení a nevede k úmrtí tak rychle, jak by bylo možné, přičemž to může trvat až 10 minut. Takovýto trest dle Výboru nenaplňuje test „nejnižšího možného fyzického a psychického utrpení“¹²⁶, „a proto zakládá kruté a nelidské zacházení, čímž porušuje čl. 7 ICCPR.

3.2 Zákaz vyhoštění

Dle slovníku mezinárodního práva se vyhoštěním „rozumí vykázaní cizince z území státu (i za použití síly, pokud je třeba) jednostranným rozhodnutím daného státu, nejčastěji rozhodnutím soudu. ... Vydání se odlišuje od vyhoštění tím, že předpokládá vyšší míru mezinárodní spolupráce v rámci jednotlivých případů. Deportace se naopak oproti vyhoštění vztahuje pouze na jednotlivce, kteří setrvávají na území státu v rozporu s jeho právním řádem, kdežto vyhoštění se může vztahovat i na legálně pobývajících osoby“¹²⁷.

Právo státu vyhostit ze svého území osobu, která není jeho občanem či takovou osobu na své území nepustit, je tradičně chápáno jako přímý projev státní suverenity¹²⁸. Široká míra

¹²³ Srov. přechodí pojednání k zákonným sankcím v rámci univerzální úpravy pohledem Úmluvy proti mučení, která zřejmě mučení, coby následek zákonných sankcí vylučuje. A s tím tomu odpovídající zákaz vydání v čl. 3 odst. 1 Úmluvy proti mučení.

¹²⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 11. července 2000, Jabari proti Turecku (40035/98), bod 18-79.

¹²⁵ Názor výboru OSN pro lidská práva ve věci Charles Chitat Ng proti Kanadě ze dne 21. června 1994 (Communication No. 469/1991).

¹²⁶ tamtéž, bod 16.3 a 16.4.

¹²⁷ BOCZEK, A. Boleslaw. *International Law: A Dictionary*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc, 2005. s. 149.

¹²⁸ PLENDER, Richard. *Issues in International Migration Law*. Leiden: Brill Publishers, 2015. s. 201.

volného uvážení státu ve věcech vyhoštění či odmítnutí vstupu na území státu vyplývá také z absence mezinárodněprávní smluvní úpravy této oblasti¹²⁹.

Pro odlišení mezi institutem vydávání (extradice), který byl rozebírán v předchozí podkapitole, a vyhoštěním, je třeba upozornit, že základní rozdíl spočívá v právním titulu, který je pro vydání třeba. Zpravidla se bude jednat o bilaterální extradiční smlouvy uzavírané na principu vzájemnosti, tedy oboustranného vydávání osob za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu mezi jednotlivými státy, smlouvy budou dále upravovat podrobné podmínky extradice a často také vyjmenovávat jednotlivé činy, pro které je extradice přípustná. Vyhoštění je na druhé straně považováno za přirozené právo státu¹³⁰, které nevyžaduje uzavření smluv či jiné předcházející právní jednání s cizími státy. Dalším rozdílem je zákaz vyhoštění vlastních občanů, který je garantován jak na úrovni univerzální¹³¹, tak i evropské¹³².

Samotné vyhoštění je následek výkonu nejčastěji soudního či správního rozhodnutí přijatého na základě národních právních úprav. Komise pro lidská práva zmiňuje za typické důvody pro vyhoštění zajištění veřejného pořádku, obranu státu, zmírnění sociálních nepokojů a ochranu jednotlivců.¹³³

Ačkoliv samotné právo státu rozhodovat o vyhoštění cizinců z jeho území není zpochybňováno, je zároveň široce přijímáno, že by stát neměl tohoto práva zneužívat a měl by vyhoštění provést přiměřeným způsobem, bez zbytečné újmy působené vyhošťovanému. Zejména je nezbytné, aby stát osobě, která v daném státě žila delší dobu či má zaměstnání, vede podnik nebo má obchodní kontakty, poskytl přiměřenou dobu k opuštění státu tak, aby zde měla možnost vypořádat své zájmy¹³⁴.

Jak již bylo zmíněno, na mezinárodní úrovni neexistuje právní úprava, která by přímo regulovala problematiku vyhoštění, dílčí úpravu některých aspektů lze však nalézt na evropské úrovni v rámci dodatkového protokolu č. 7 k Evropské úmluvě, který v čl. 1 garantuje vyhošťovaným osobám alespoň právo vyjádřit vůči rozhodnutí své námitky a mít možnost dát případ přezkoumat a nechat se v takovém řízení zastupovat kompetentní osobou, nebo osobou, která je daným úřadem určena. Dále dodatkový protokol č. 4 k Evropské úmluvě obsahuje v čl. 3 odst. 1 zákaz vyhoštění vlastních občanů a v čl. 4 zakazuje hromadné vyhoštění cizinců.

¹²⁹ LAMBERT, Hélène. *The Position of Aliens in Relation to the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2006. s. 12.

¹³⁰ KAMPTO, Maurice. *Third Report of the Special Rapporteur*. 59th session of the ILC, 2007. Un. doc. A/CN.4/581. bod. 8.

¹³¹ Čl. 13 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv a Čl. 12 odst. 4 ICCPR.

¹³² Čl. 3 odst. 1 Dodatkového protokolu č. 4 k Evropské úmluvě.

¹³³ Viz. Výše, body 9 a 12.

¹³⁴ SEN, Biswantah. *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*. Hág: Marinus Nijhoff, 1965. s. 319.

V rámci problematiky mučení a špatného zacházení se na státy vztahuje široce pojímaná povinnost zakotvena ICCPR a Evropskou úmluvou, která ve svém jádru vyžaduje, aby státy nečinily kroky, které vedou k mučení či špatnému zacházení s jednotlivcem, byť by pouze realizovaly své výsostné právo vyhoštění, a tedy by nepřímou napomáhaly tomuto jednání, které by bylo uskutečňované jiným státem.

V případě Chahal proti Velké Británii¹³⁵ se ESLP zabýval stížností indického občana žijícího ve Velké Británii, který byl podezřelý z přípravy teroristických útoků na indického premiéra, tohoto obvinění byl však soudem zproštěn. Následně byl proti němu vydán příkaz k vyhoštění kvůli předchozímu trestnímu vyšetřování a jeho politickým aktivitám ve Velké Británii, která nutnost jeho vyhoštění zdůvodňovala zájmem na národní bezpečnosti a mezinárodním boji proti terorismu. Britská vláda argumentovala, že čl. 3 Evropské úmluvy není absolutním v případě, kdy je cizí občan rizikem pro národní bezpečnost, Velká Británie dále podložila své tvrzení faktem, že od Indie obdržela diplomatické záruky, že v případě navrácení nebude pan Chahal mučen a ani s ním nebude jinak špatně zacházeno. ESLP však konstatoval, že zde existují dostatečné důvody se domnívat, že by v případě vyhoštění byl vystaven mučení či jinému špatnému zacházení z důvodu svého protivládního politického aktivismu. Ve vztahu k diplomatickým zárukám soud konstatoval, že navzdory ujištění indické vlády a jejím reformám zůstává rozsah porušování lidských práv bezpečnostními složkami stále problémem a stát nyní není schopen zajistit plnou kontrolu nad jejich jednáním¹³⁶. ESLP dále konstatoval, že čl. 3 Evropské úmluvy je absolutní, a ačkoli si je vědom legitimních důvodů státu při boji s terorismem, tak národní zájmy nemohou být upřednostněny před zájmy jednotlivce v případě, kdy existují oprávněné důvody se domnívat, že by v případě vyhoštění byla osoba mučena či by s ní bylo špatně zacházeno¹³⁷

ESLP se také v několika případech zabýval přípustností vyhoštění osoby s ohledem na její závažný zdravotní stav, který by vyhoštěním mohl být zhoršen. Soud zákaz vyhoštění z důvodu ohrožení zdravotního stavu posuzuje poměrně přísně a musí zde existovat velmi závažné důvody, které odůvodňují zvláštní postup vůči vyhošťovanému. Za dostatečný důvod, který by zakládal porušení čl. 3 Evropské úmluvy, není považována situace, kdy možnost obdobné péče v dané zemi existuje, avšak takovou léčbu by si musel vyhošťovaný hradit sám. Přísnost posuzování stížností o zabránění vyhoštění ze zdravotních důvodů posuzovaných ESLP

¹³⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. listopadu 1996 ve věci Chahal proti Velké Británii (22414/93).

¹³⁶ Tamtéž, bod 104-105.

¹³⁷ Tamtéž, bod 78 -79.

ostatně dokládá samotná skutečnost, že v judikatuře ESLP lze nalézt pouze jediný případ, kdy bylo v této souvislosti soudem shledáno porušení čl. 3 Evropské úmluvy¹³⁸.

Tímto případem je D. proti Velké Británii¹³⁹, ve kterém se ESLP zabýval stížností občana státu Svatý Kryštof a Nevis, ten byl ve Velké Británii odsouzen za obchodování s drogami k trestu odnětí svobody, během výkonu trestu mu byla diagnostikovaná nemoc AIDS. Po výkonu trestu byl umístěn do detenční vazby, odkud měl být vyhoštěn ze země. D. napadl rozhodnutí o vyhoštění u ESLP s tvrzením, že vyhoštění by pro něho v důsledku chybějící lékařské péče pro tento druh nemoci v zemi původu a absence rodinné i finanční podpory, znamenalo porušení čl. 3 Evropské úmluvy. ESLP konstatoval, že cizinci, kteří vykonávali trest odnětí svobody ve vězení, a poté jsou vyhošťováni, zásadně nemohou nárokovat setrvání na území daného státu za účelem požívání zdravotních, sociálních či jiných výhod, které jim byly poskytovány státem po dobu výkonu trestu. Soud nicméně po zvážení humanitárních hledisek dospěl k závěru, že za těchto zcela mimořádných okolností, kdy se žadatel nacházel v poslední fázi takto smrtelné choroby a byl odkázán na lékařskou a paliativní péči, by jeho vyhoštění v současné fázi nemoci urychlilo jeho smrt a vystavilo by jej riziku umírání za těch nejvíce zarmucujících okolností (absence adekvátní lékařské péče, ubytování a rodinné podpory), což představuje nelidské zacházení, kterým by došlo k porušení čl. 3 Evropské úmluvy.

Problematikou postavení žadatele o azyl v rámci tzv. Dublinských dohod¹⁴⁰ jako práva Evropské unie a jeho vztahu k Evropské úmluvě se v několika případech zabýval ESLP. Významným případem, který ESLP posuzoval, byl M.S.S. proti Belgii a Řecku¹⁴¹. V tomto bylo rozhodováno o stížnosti afghánského občana, který vstoupil na území Evropské unie přes Řecko, kde byl sice zaevidován, nicméně zde nepožádal o azyl, poté se přesunul do Belgie, kde požádal o azyl. Belgické úřady jej na základě možnosti dané čl. 13 odst. 1 Dublinských dohod předali k azylovému řízení zpět do Řecka jakožto prvního státu EU, na který vstoupil. V Řecku byl zadržen ihned po vstupu a umístěn do místnosti spolu s dalšími 20 žadateli, přístup na toaletu měl pouze po předchozím povolení strážným, nebylo mu umožněno se pohybovat na otevřeném prostranství, bylo mu poskytováno pouze minimum jídla a musel spát na špinavých matracích či pouze na zemi. ESLP posuzoval jak samotné podmínky zadržení v Řecku, tak i to, zda nedošlo předáním žadatele Belgií k porušení čl. 3 Evropské úmluvy.

¹³⁸ WEBSTER, Elanie. Medical-related expulsion and interpretation of article 3 of the European Convention on Human Rights. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 2013, roč. 6 č. 1-2. s. 36.

¹³⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 5. května 1997 ve věci D. proti Velké Británii (30240/96).

¹⁴⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 604/2013 ze dne 26. června 2013, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států.

¹⁴¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 21. ledna 2011, M.S.S. proti Belgii a Řecku (30696/09).

V rozsudku bylo konstatováno, že ačkoliv je Dublinský systém vystavěn na myšlence určitého minimální standardu zacházení s žadateli o azyl napříč EU, který je zajišťován především směrnicemi EU o minimálních normách¹⁴² doplňující Dublinský systém, tak jejich naplňování Řeckem bylo problematické, odkázal přitom na zprávy neziskových organizací, zprávu zaslou Vysokým komisařem OSN pro lidská práva upozorňujícím belgickou vládu na zhoršenou situaci zacházení s žadateli o azyl v Řecku, kdy byla zároveň vyslovena žádost na zastavení jejich předávání do Řecka. Soud proto dospěl k závěru, že nestačí pouhé spoléhání se na jednotný právní rámec, který zavazuje stát k určitému zacházení s žadateli o azyl, nýbrž je nutné zkoumat aktuální situaci v dané zemi, v tomto případě belgické úřady o riziku špatného zacházení v Řecku věděly, nebo by alespoň vědět měly, a proto předáním došlo k porušení čl. 3 Evropské úmluvy¹⁴³.

3.3 Princip non-refoulement

Úmluva o právním postavení uprchlíků schválená Valných shromážděním OSN z roku 1948 zakotvuje princip non-refoulement v čl. 33, kde stanoví, že „*žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení.*“

Na samotný pojem uprchlíka je nutné hledět v materiálním, nikoli formálním pojetí, kdy za uprchlíka je považován i žadatel, či jakákoliv jiná osoba nacházející se v pozici uprchlíka, přidělení statusu uprchlíka je považováno za akt deklaratorní povahy. Neexistence formálního uznání jako uprchlíka tak nevyklučuje, že dotyčná osoba má postavení uprchlíka, a proto je chráněna zásadou non-refoulement¹⁴⁴.

Poměrně nezvyklou úpravu v oblasti mezinárodního práva však poskytuje odstavec druhý čl. 33, který umožňuje státům upustit od principu non-refoulement v případě, že z vážných důvodů může být osoba považována za nebezpečnou nebo je odsouzena za zvláště závažný trestný čin a představuje nebezpečí pro společnost dané země. Takto široké vymezení dává státům velkou míru volného uvážení, v jakých případech uprchlíkovi odepřít poskytnutí

¹⁴² Směrnice Rady 2003/9/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl a Směrnice Rady 2005/85/ES ze dne 1. prosince 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech o přiznávání a odnímání postavení uprchlíka.

¹⁴³ K obdobnému postoji dospěl ESLP i ve svých následných rozhodnutích, např. v Rozsudku ze dne 21. října 2014 Sharifi a ostatní proti Itálii a Řecku (16643/09) a v Rozsudku ze dne 4. listopadu 2014 Tarakhel proti Švýcarsku (29217/12).

¹⁴⁴ Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner) EC/SCP/2 ze dne 23. srpna 1977, bod 19.

ochrany garantované touto úmluvou. K její interpretaci se vyjádřil ve své zprávě Vysoký komisař OSN pro uprchlíky, který uvádí, že by tato výjimka měla být posuzována s nejvyšší obezřetností, při které „je třeba plně zohlednit všechny okolnosti případu a v případě, že byl uprchlík odsouzen za závažný trestný čin, tak také veškeré polehčující faktory a možnosti rehabilitace či opětovného začlenění do společnosti“¹⁴⁵.

Jelikož se však mezinárodní právo skládá z celé řady právních dokumentů a judikatury poskytující jejich interpretaci, tak bude muset být možnost aplikace daného ustanovení posuzována ve vzájemné souvislosti s ostatními předpisy mezinárodního práva. Předně dle mnohých názorů se princip *non-refoulementu* stal podobně jako zákaz mučení součástí mezinárodního obyčejového práva, jakožto norma *ius cogens*¹⁴⁶. Ačkoliv Úmluva o právním postavení uprchlíků přímo nezahrnuje zákaz mučení mezi zájmy hodné ochrany, tak lze dovodit s ohledem na širokou míru ochrany, kterou zákaz mučení v mezinárodním právu požívá (často vyšší než ostatní práva uvedená v čl. 33 odst. 2), což dokládá jeho absolutnost i fakt, že zákaz mučení je pravděpodobně součástí obyčejového práva, že za důvod, který vylučuje navrácení uprchlíka je i hrozba, že bude vystaven mučení. Úřad vysokého komisaře je toho názoru, že článek 33 odst. 2 nemá z pohledů závazků mezinárodního práva vliv na povinnost státu dodržovat absolutnost principu *non-refoulement*. Tuto povinnost zmiňuje výslovně v souvislosti s rizikem vystavení uprchlíka mučení či jiné „nenapravitelné újmy“¹⁴⁷.

Právními dokumenty, které budou omezovat aplikaci článku 33 odst. 2 úmluvy je zejména Evropská úmluva, u ní byla absolutnost zákazu mučení platící i v rámci vydávání potvrzena ESLP¹⁴⁸ a ICCPR, oba dokumenty zakládají ochranu jak před mučením, tak ostatními formami špatného zacházení. Dalším dokumentem je Úmluva proti mučení, u ní však čl. 3 zakotvuje ochranu pouze proti mučení, přičemž ostatní formy mučení na něj nejsou přeneseny ani v rámci čl. 16¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner) EC/SCP/2 ze dne 23. srpna 1977, bod 14.

¹⁴⁶ FARMER, Alice. Non-refoulement and jus cogens: Limiting anti-terror measures that threaten refugee protection. *Georgetown immigration law journal*, 2008, roč. 23, č. 1, s. 22.

¹⁴⁷ Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951. Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, bod. 11.

¹⁴⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. listopadu 1996, Chahal proti Velké Británii (22414/93).

¹⁴⁹ K extenzivnímu výkladu viz pozn. č. 72.

Závěr

Tato práce se zabývá problematikou mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení z pohledu mezinárodního práva. Na úvod mé práce jsem předložil základní mezinárodně právní dokumenty zakotvující zákaz mučení v mezinárodním právu. Řada dokumentů jej zakotvila jako základní neomezitelné právo, do kterého není možno zasáhnout za žádných okolností. Toto právo se s největší pravděpodobností a s ohledem na význam i množství právních dokumentů, ve kterých je tato kogentní norma obsažena, stalo součástí mezinárodního práva obyčejového, jehož absolutnost není v současné době odbornými kruhy zpochybňována. V práci jsem se proto podrobněji nevěnoval testování samotné teze o derogaci zákazu mučení či problematice porušování zákazu mučení, ke kterému bohužel i v současnosti dochází, nýbrž jsem se zaměřil na interpretaci a její komparatistiku mezi regionálním systémem a univerzálním z pohledu právní teorie a praxe.

K zodpovězení první otázky položené v úvodu této práce, tedy jaké jsou definiční znaky mučení, jsem se nejprve zabýval úpravou mučení obsažené v Úmluvě proti mučení, protože sama Úmluva proti mučení poskytuje významnou legální definici. Z té jsem izoloval pět pozitivních definičních znaků a také negativní definici mučení, spočívající ve vyloučení mučení coby důsledek výkonu zákonných sankcí. Těmito znaky jsem se podrobněji zabýval a poukázal na značnou problematičnost a interpretační nejednoznačnost negativního vymezení mučení, jakož i pravděpodobný důvod jeho zahrnutí do Úmluvy proti mučení. Další úpravou, kterou jsem se blíže zabýval, byla regionální dle Evropské úmluvy, která však legální definici neobsahuje a definiční znaky musely být následně vytvořeny teorií a rozhodovací praxí. Na několika vůdčích případech, a to včetně podání určitého kontextu, jsem demonstroval postupný vývoj chápání mučení a špatného zacházení v rámci regionální evropské úpravy, kdy od počáteční interpretace mučení jako jednání sledující konkrétní cíl obdobně jako v Úmluvě proti mučení bylo postupně dovozováno, že těžiště pro rozlišení mučení spočívá spíše v jiném hledisku, a to v závažnosti takového jednání.

K otázce rozlišení mučení a ostatních forem zacházení je oběma úpravám společné, že mučení je nejzávažnější, nejintenzivnější formu jednání a každé mučení v sobě zahrnuje také kruté, nelidské i ponižující jednání. Ve všech případech však musí být překročen tzv. minimální stupeň závažnosti, aby bylo vůbec možné hovořit o jedné z forem těchto zakázaných jednání. Z pohledu Úmluvy proti mučení pak jednání, které překročí tento minimální stupeň závažnosti, „spadne“ do jedné z kategorií ostatních forem špatného zacházení obzvlášť proto, že nenaplnuje všechny kritéria mučení, zejména účel, přítomnost státního prvku či bude konáno v rámci

výkonu zákonných sankcí. Z pohledu Evropské úmluvy však bude rozhodujícím kritériem mezi mučením a jinými formami špatného zacházení zejména závažnost takového jednání a míra působené bolesti. Avšak lze říci, že obecně panuje shoda, že samotné rozlišení mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení bude často obtížné a vždy bude třeba posuzovat okolnosti konkrétního případu.

Dále jsem se zaměřil na to, jakým způsobem je mučení vykládáno jako válečný zločin či zločin proti lidskosti, a to zejména mezinárodními trestními tribunály pro bývalou Jugoslávii a Rwandu. Oba tribunály velkou měrou vychází z úpravy mučení obsažené v Úmluvě proti mučení, nicméně se od ní v několika znacích odchyľují, zejména v požadavku přítomnosti státního prvku a účelu jednání. Sám soudní tribunál pro Rwandu uvádí, že definice mučení dle mezinárodního humanitárního práva není stejná jako dle mezinárodního práva lidských práv, což je dáno odlišným účelem a adresáty této úpravy. Jak je v práci uvedeno, vnímání definičních znaků mučení se však neliší pouze v rámci mezinárodního práva lidských práv a práva humanitárního, nýbrž se liší i mezi jednotlivými tribunály navzájem, a to například v kritériu účelu, který musí být mučením sledován.

V poslední části jsem se věnoval problematice mučení z pohledu jednání státu vůči cizincům, kteří se nacházejí na území tohoto států. Zabýval jsem se zákazem vydání, vyhoštění a principem *non-refoulement*, jenž zakazuje státům nutit cizince k opuštění země, ve které se nachází, pokud by jim tímto hrozilo mučení či jiné špatné zacházení. Zde jsem se snažil na několika případech ukázat široký rozsah a flexibilitu interpretace daných institutů. Za určitých okolností může být zahrnuto v rámci těchto institutů i vystavení osoby nedostatku lékařské péče v zemi původu, syndrom tzv. cely smrti či zákaz vydání osoby, který musí beze zbytku platit jak ve vztahu k terorismu a národní bezpečnosti, tak k i jiným normám mezinárodního práva, byť by vydání výslovně umožňovaly.

Na závěr bych chtěl podotknout, že samotným právním zakotvením zákazu mučení se problematika mučení, ať již v praktické či teoretické rovině, neuzavírá, nýbrž naopak rozšiřuje. Po samotném zakotvení zákazu mučení na mezinárodní úrovni je třeba, aby byla nejprve všeobecně zaujata jistá interpretační ustálenost obsahu těchto neurčitých právních pojmů, a dále s ohledem na skutečnost, že právo samotné je neustále se vyvíjející systém, „živý nástroj“, jak ESLP¹⁵⁰ opakovaně ve vztahu k Evropské úmluvě prohlásil, tak je možno předpokládat, že v budoucnu nyní zastávaná interpretační stanoviska projdou dalším vývojem, a s ohledem na neustále se zvyšující mezinárodní standard lidských práv lze očekávat, že hranice současné

¹⁵⁰ Např. Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, Selmouni proti Francii.

interpretace budou nejspíše posunuty směrem k širšímu výkladu dnes již existujících a zavedených pojmů.

Použité zdroje

Monografie

- ANTKOWIAK, Thomas, GONZA, Alejandra. *The American Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Association for the Prevention of Torture. *Torture in International Law, a guide to jurisprudence*. Geneva: SEO-Kundig, 2008.
- BOCZEK, A. Boleslaw. *International Law: A Dictionary*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc, 2005.
- BRECHER, Bob. *Torture and the ticking bomb*. Maldern: Blackwell Publishing, 2007.
- BURGERS, H., *The United Nations Convention Against Torture: A Handbook on the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, Or Degrading Treatment Or Punishment*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988.
- ČAPELKA, Č., ŠTUMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008.
- FROWEIN, Jochein A. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Volume VI. New York: Oxford University Press, 2012.
- FROWEIN, Jochein A. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Volume VI. New York: Oxford University Press, 2012.
- GARCIA, Michael J. *U.N. Convention Against Torture (CAT): Overview and Application to Interrogation Techniques*. Congressional Research Service, 2009.
- HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- JOSEPH, Sarah, MITCHELL, Katie, GYORKI, Linda. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual complaints procedures of the UN treaty bodies*. Ženeva: OMCT, 2006.
- LAMBERT, Hélène. *The Position of Aliens in Relation to the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2006.
- LAUTERPACHT, E., BETHLEHEM, D. *The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion*. *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- MILLER, Gail. *Defining tortue*. New York: Benjamin N. Cardozo School of Law, 2003.

- PLENDER, Richard. *Issues in International Migration Law*. Leiden: Brill Publishers, 2015.
- REHMAN, Javid. *International Human Rights Law, second edition*. Harlow: Person Education Limited, 2010.
- RICHARDSON, Michael. *Gestures of Testimony: Torture, Trauma, and Affect in Literature*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.
- ROBINSON, Mary. *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights: A fiftieth Anniversary Anthology*. Haag: Kluwer Law InternationalAL, 1998.
- RODLEY, Nigel S. *Current Legal Problems 2002: volume 55*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- RODLEY, Nigel. *The Essentials of Human Rights*. Londýn: Hodder Arnold, 2005.
- SEN, Biswantah. *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*. Hág: Marinus Nijhoff, 1965.
- SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010.
- STOEL, Max Van Der. *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights: A fiftieth Anniversary Anthology*. Haag: Kluwer Law International, 1998.
- ZIMMERMANN, Andreas. *The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol. A Commentary*. New York: Oxford University Press, 2011.

Odborné časopisy

- BOULESBAA, Ahcene. Analysis and Proposals for the Rectification of the Ambiguities Inherent in Article 1 of the United Nations Convention on Torture. *Florida International Law Journal*, 1990, roč. 5, č. 3, s. 297-298.
- FARMER, Alice. Non-refoulement and jus cogens: Limiting anti-terror measures that threaten refugee protection. *Georgetown immigration law journal*, 2008, roč. 23, č. 1.
- NOWAK, Manfred. What Practices Constitute Torture? US and UN Standards. *Human Rights Quarterly*, 2006, roč. 28, č. 4, s. 830.
- WEBSTER, Elanie. Medical-related expulsion and interpretation of article 3 of the European Convention on Human Rights. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 2013, roč. 6 č. 1-2.

Internetové zdroje:

- BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní humanitární právo versus lidská práva* [online]. pravni prostor.cz, 3. prosince 2014 [cit. 2. října 2017]. Dostupné na: <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/mhp>>.
- Human rights watch. *CIA Whitewashing Torture* [online]. Hrw.org, 20. listopadu 2005 [cit. 28. května 2017]. Dostupné na: <<https://www.hrw.org/news/2005/11/20/cia-whitewashing-torture>>.
- OSN. *Status of Treaties - Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* [online]. treaties.un.org, 30. března 2017 [cit. 30. března 2017]. Dostupné na <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&clang=en>.
- OSN. *Status of Treaties - International Covenant on Civil and Political Rights* [online]. treaties.un.org, 28. března 2017 [cit. 28. března 2017]. Dostupné na <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en>.

Právní předpisy

- Africká charta o lidských právech a právech národů
- Americká úmluva o lidských právech
- Meziamerická úmluva o předcházení mučení a jeho trestání
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Obecné zásady Evropské unie na podporu dodržování mezinárodního humanitárního práva. C 327/4 ze dne 23. prosince 2005
- Rezoluce 3452 (XXX) Rady bezpečnosti OSN ze dne 9. prosince 1975
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) ze dne 9. prosince 1978, Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
- Směrnice Rady 2003/9/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl
- Směrnice Rady 2005/85/ES ze dne 1. prosince 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech o přiznávání a odnímání postavení uprchlíka

- Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a příslušná doporučení, přijaty na 1. Kongresu OSN o prevenci, zločinnosti a zacházení s pachateli, konaném v Ženevě v roce 1995 a schváleny Hospodářskou a sociální radou rezolucí 663 X (XXIV) z 31. července 1995 (v současné době nahrazeny Rezolucí valného shromáždění OSN č. A/RES/70/175 ze dne 17. prosince 2015)
- Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii
- Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951
- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Ženevské úmluvy

Zprávy a dokumenty orgánů či organizací

- Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol
- Council of Europe. *Yearbook of the European Convention on Human Rights, Volume 12 (1969)*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1971
- General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties, CAT/C/GC/2, ze dne 24. ledna 2008, bod 3
- General comment No. 20: Article 7 (Prohibition of torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment)
- KAMPTO, Maurice. *Third Report of the Special Rapporteur*. 59th session of the ILC, 2007. Un. doc. A/CN.4/581
- Komise OSN pro lidská práva, CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 10. března 1992
- Komise OSN pro lidská práva, CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 10. března 1992
- Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner) EC/SCP/2 ze dne 23. srpna 1977

- *Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1992/32, č. E/CN.4/1995/34, ze dne 12. ledna 1995*
- Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1995/37, č. E/CN.4/1996/35, ze dne 9. ledna 1996
- RODLEY, Nigel. *Report of the Special Rapporteur, Mr. Nigel S. Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1995/37 B, E/CN.4/1997/7, z 10. ledna 1997*
- Summary Record of the Third Meeting [of the Drafting Committee of the Commission on Human Rights], E/CN.4/AC.1/SR.3, s. 12-13, 11. června 1947
- U.S. Department of Justice: Memorandum for Alberto R. Gonzales, Counsel to the President - Standards of Conduct for Interrogation under 18 U.S.C ze dne 1. srpna 2002.
- Amnesty International Publications. *The First Torturers' Trial 1975*. London: Villiers Publications Ltd, 1977.
- Concluding Observations on the U.S. z 25. července 2006, CAT/C/USA/CO/2

Judikatura

Evropský soudní dvůr

- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. května 2001 ve věci Z. a ostatní proti Velké Británii (29392/95).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. října 2001 ve věci Price proti Velké Británii (33394/96).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 11. července 2000 ve věci Jabari proti Turecku (40035/98).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. března 1978 ve věci Tyler proti Velké Británii (5856/72).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. listopadu 1996 ve věci Chahal proti Velké Británii (22414/93).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 16. prosince 1997 ve věci Raninen proti Finsku (20972/92).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 16. prosince 1999 ve věci V. proti Velké Británii (24888/94).

- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1987 ve věci Irsko proti Velké Británii (5310/71).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 21. ledna 2011 ve věci M.S.S. proti Belgii a Řecku (30696/09).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 23. září 1998 ve věci A proti Velké Británii (25599/94).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. srpna 1997 ve věci Aydin proti Turecku (50692/99).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999 ve věci Selmouni proti Francii (25803/94).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. ledna 1982 ve věci Campbell a Cosans proti Velké Británii (7743/76).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 29. dubna 1997 ve věci H.L.R. proti Francii (24573/94).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 5. května 1997 ve věci D. proti Velké Británii (30240/96).
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989 ve věci Soering proti Velké Británii (14038/88).

Mezinárodní soudní dvůr

- Mezinárodní soudní dvůr: Rozsudek ze dne 27. června 1986 ve věci Nikaragua proti Spojeným státům
- Mezinárodní soudní dvůr: Poradní stanovisko z 9. července 2004, ve věci právních následků výstavby zdi na okupovaném území Palestiny

Mezinárodní trestní tribunály

- Odvolací rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 12. června 2002 (IT-95-17/1-T-A).
- Rozsudek Mezinárodního trestního soudu pro Rwandu ve věci Žalobce proti Jean-Paul Akayesu ze dne 2. září 1998 (ICTR-96-4-T).
- Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Blagoje Simić a další ze dne 17. října 2003 (IT-95-9-T).

- Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Anto Furundžija ze dne 10. prosince 1998 (IT-95-17/1-T).
- Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Žalobce proti Zejnil Delalič a další ze dne 16. listopadu 1998 (IT-96-21-T).

Komise proti mučení a výbor OSN při lidská práva

- Názor výboru OSN pro lidská práva ve věci Charles Chitat Ng proti Kanadě ze dne 21. června 1994 (Communication No. 469/1991).
- Rozhodnutí komise proti mučení ve věci H.M.H.I. proti Austrálii ze dne 1. května 2002 (Communication No. 177/2001), bod. 6.4.
- Rozhodnutí Komise proti mučení ve věci Kepa Urra Guridi proti Španělsku ze dne 18. května 2005 (Communication No. 212/2002)
- Rozhodnutí Komise proti Mučení ve věci Osmani proti Srbsku ze dne 8. května 2009 (Communication No. 261/2005)
- Rozhodnutí Komise proti mučení ve věci P.E. proti Francii ze dne 21. listopadu 2002 (Communication No 193/2001).
- Rozhodnutí komise proti mučení ve věci Sadiq Shek Elmi proti Austrálii ze dne 25. května 1999 (Communication No. 120/1998), bod 6.5 - 6.8.

Abstrakt

V mé diplomové práci se zabývám tématem „Mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení ve světle mezinárodního práva“. V úvodů se věnuji právním dokumentům ve kterých je zákaz mučení a jiného špatného zacházení obsažen s důrazem na absolutnost a nederogovatelnost tohoto práva, které nemůže být omezeno ani za žádných výjimečných okolností, a které je v současnosti chápáno jako součást mezinárodního obyčejového práva.

Zaměřuji především na definici samotného pojmu mučení a jeho odlišení od ostatních forem špatného zacházení. A to zejména z pohledu Úmluvy proti mučení, která jako jeden z mála dokumentů obsahuje legální definici pojmu mučení, je přitom také významným představitelem univerzální právní úpravy. Dále se věnuji interpretaci pojmů pohledem Evropské úmluvy, coby představitelem evropské regionální úpravy. Pojetí mučení z pohledu mezinárodního práva lidských práv pak dále konfrontuji s pojetím v rámci mezinárodního humanitárního práva, kde vycházím z rozhodovací praxe ad-hoc soudních tribunálů a Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

V závěru své práce se věnuji problematice zákazu mučení a jiného špatného zacházení se zaměřením na právní instituty sloužící k ochraně cizinců, kteří se nacházejí na území státu.

Abstract

In my master thesis I am dealing with topic „Torture and other cruel inhuman or degrading treatment in the light of international law“. At first I am dealing with different legal documents which prohibit torture and other ill-treatment with an emphasis on its absolute and non-derogable character, which means that it cannot be subjected to any limitations under no exceptional circumstances. And also prohibition of torture in international law is currently most likely to be recognized as part of international customary law.

In my thesis I focus mainly on the definition of the concept of torture itself and its distinction from other forms of ill-treatment. Especially in view of Convention against torture, which, as one of the few documents, contains a legal definition of the concept of torture and is an important representative of universal legal regulation. Next, I deal with the interpretation of concepts in European regional system, from the point of view of European convention. This concept of torture from the point of view of international human rights law is then confronted with torture and ill-treatment interpretation under international humanitarian law where based

on the ad-hoc tribunal's decision-making practice and from the Rome statute of the International Criminal Court.

At the end of my work I deal with the prohibition of torture and other ill-treatment with a focus on legal institutes serving to protect foreigners who are in the territory of the state.

Klíčová slova

Mučení, kruté, nelidské, ponižující, zacházení, jiné špatné zacházení, trestání, mezinárodní právo, zákaz mučení, Úmluva proti mučení, Evropská úmluva o ochraně lidských práv, lidská práva.

Key words

Torture, cruel, inhuman, degrading, treatment, another ill-treatment, punishment, international law, prohibition of torture, Convention against torture, European convention on human Rights, human rights